

Studia Biblica Slovaca

Ročník 6

2014

Číslo 1

Offprint

Studia Biblica Slovaca je časopis zameraný na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stránky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Ročník VI (2014), číslo 1

Vydáva Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, IČO 0039786510.

Šéfredaktor: Blažej ŠTRBA (Badín)

Redakčná rada: Jaroslav BROŽ (Praha, CZ) – Peter DUBOVSKÝ SJ (Roma, I) – Pavol FARKAŠ (Nitra) – Juraj FENÍK (Košice) – Sr. Júlia Daniela ISKROVÁ OP (Ružomberok) – Róbert JÁGER (Košice) – Jozef JANKOVIČ (Bratislava) – Róbert LAPKO (Košice) – Libor MAREK (Roma, I) – Milan SOVA (Bratislava) – Peter ŠOLTÉS (Oestrich-Winkel, D) – Jozef TIŇO (Bratislava) – František TRSTENSKÝ (Spišské Podhradie) – Pavel VILHAN (Badín) – Sr. Gabriela Ivana VLKOVÁ OP (Olomouc, CZ)

Za lektorovanie všetkých článkov zodpovedá redakčná rada.

Výkonný redaktor: Martina Korytiaková

Jazyková úprava: Anna Viglašová

Obálka: Michal Martinka

Na príprave publikácie sa podieľali aj Sinéad Martin a Milan Tomaga.

Príspevky v slovenčine alebo češtine, alebo knihy na recenziu prosíme adresovať na jednu z adries: Redakcia *Studia Biblica Slovaca*, Banská 28, 976 32 Badín (Slovakia), tel.: (00421) 048/418 26 02, redakcia@biblica.sk, www.biblica.sk,

František Trstenský, Teologický inštitút, Spišská Kapitula 6, 053 04 Spišské Podhradie (Slovakia), tel.: (00421) 053/419 41 80, f.trstensky@gmail.com.

Príspevky sa požadujú v elektronickej podobe (najlepšie pripojeným dokumentom e-mailu), podľa možnosti v textovom editore Microsoft Word (formát A4, typ písma Times New Roman, riadkovanie 1,5). Ak sú používané iné fonty písma pre hebrejčinu a gréčtinu ako v programe BibleWorks, tak upresniť aké, prípadne preposlať používaný font spolu s príspevkom. Príspevok typu štúdia, poznámka alebo reflexia musí byť doplnený zhrnutím nie dlhším ako 150 slov a jeho anglickou verziou, anglickým názvom príspevku, max. piatimi kľúčovými slovami v slovenčine a angličtine, zoznamom bibliografie podľa bibliografického štýlu a kontaktom na autora príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú. Redakcia si vyhradzuje právo upraviť titulok a vykonať potrebnú jazykovú a štylistickú úpravu prijatých príspevkov. Viac na www.biblica.sk.

Objednávky môžete posilať na mailovú adresu vydavateľa (kniznica@frth.uniba.sk), redakcie (redakcia@biblica.sk) alebo knižnice Kňazského seminára sv. Františka Xaverského v Badíne (kniznica@xaver.sk).

Články časopisu sú abstrahované v troch svetových periodikách: *Old Testament Abstracts* ISSN 0364-8591, *New Testament Abstracts* ISSN 0028-6877 a *Elenchus of Biblica*.

S povolením Arcibiskupského úradu v Bratislave zo dňa 3. júna 2014

Prot. N. 2229/2014

Studia Biblica Slovaca

Printed in Slovakia, 6/2014.

Vychádza dvakrát do roka.

Cena: 6 €

ISSN 1338-0141

EV 3744/09

ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς: Ježiš na zemi v Jn 21

Juraj Feník

Úvod

Nasledujúce riadky kladú pod lupu poslednú kapitolu Jánovho evanjelia a zaostrujú exegetický pohľad na ľahko prehliadnuteľný element zeme, ktorá sa v texte niekoľkokrát uvádza v súvislosti s konaním vzkrieseného Ježiša a jeho učeníkov. Ako je dobre známe, táto kapitola opisuje stretnutie Ježiša a učeníkov na brehu Tiberiadskeho jazera ako poslednú scénu evanjelia. Ako je menej známe, jej dej sa odohráva na zemi. Práve tento detail evanjelista v texte zvyrazňuje, a to predovšetkým tým, že vzkrieseného Ježiša graficky umiestňuje na zem hneď v prvej časti perikopy 21,1-14 a zem explicitne spomína aj v ďalších veršoch. Motív prelínania topografie a kristológie je jednou z hlavných línií tohto článku. Prvá časť príspevku (1) uvádza do problematiky reflexiou o kristológii a priestore v Jánovom evanjeliu a zdôvodňuje výber témy. Ďalšie časti (2, 3, 4, 5) analyzujú individuálne verše v kap. 21 s výskytom slova zem a predstavujú jadro príspevku. V záverečnej časti (6) je ponúknutá výsledná úvaha založená na vykonanej exegéze.

Vo svete, nad zemou, na zemi: Ježiš a priestor v Jánovom evanjeliu

Vo svojom prvom rozsiahlejšom monológu v Jánovom evanjeliu (3,11-21), ktorý je ako jeho tunika bez zošívania utkaný so známym nočným dialógom s Nikodémom (3,1-10) do jedného textového celku (3,1-21) a je naratívne umiestnený na začiatku jeho verejnej činnosti počas prvej návštevy Jeruzalema, identifikuje Ježiš svet ako priestor, do ktorého bol on ako Syn Bohom poslaný (3,17 εἰς τὸν κόσμον). Neskôr jeho vlastné slová potvrdzujú, že pôvodom nie je zo sveta (17,16 ἐγὼ οὐκ εἶμι ἐκ τοῦ κόσμου [porov. 18,36]). Špecifikácia sveta ako cieľa jeho príchodu sa objavuje aj v jeho poslednom verejnom monológu (12,44-50) po poslednom vstupe do Jeruzalema, ktorým Ježiš rekapituluje svoje verejné účinkovanie v doterajšom deji evanjelia,

spomínajúc medziiným aj svoj príchod na svet ako svetlo (12,46 ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα). Existencia Ježiša vo svete je však čitateľovi oznámená už v prológu pred začatím evanjeliového deja, a to v zaujímavej korelácii vytvorenej práve lexémou κόσμος v dvoch po sebe idúcich veršoch, v ktorých sa o svete hovorí v evanjeliu po prvýkrát. Svet je najprv definovaný ako priestor, kde môže existovať človek (1,9 πάντα ἄνθρωπον, ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον). Hneď v následnom verši je svet priestorom prebývania Ježiša ako svetla (1,10 ἐν τῷ κόσμῳ ἦν [porov. 3,19]), z čoho vyplýva, že Ján predstavuje Ježiša ako toho, ktorý existoval v priestore obývanom ľuďmi. Svet je miestom ľudskej prítomnosti (porov. 13,1; 16,21; 17,6.11.18) a „locus jeho prítomnosti“¹.

Aby vyjadrili Ježišove prebývanie vo svete, mnohé texty v evanjeliu lokalizujú Ježiša do konkrétnych miest. Ježiš nachádza predavačov oviec a dobytku v chráme (2,14) a oddychuje sediac na studni pred stretnutím so Samaritánkou (4,6). Čitateľ pozoruje Ježiša sediaceho na vrchu (6,3), vidí ho kráčajúceho po mori (6,19), počuje ho učiaceho v synagóge (6,59) a rozprávajúceho pri chrámovej pokladnici (8,20). Ježiš prichádza až k Lazárovmu hrobu (11,38), do jeho domu (12,3) a na mnohé iné miesta. Často sa s učeníkmi stretáva v záhrade (18,1-2). Odváža sa vstúpiť (iba raz v evanjeliu) aj na pohanské územie reprezentované Pilátovou rezidenciou v Jeruzaleme (18,28a), kam židia odmietajú vojsť (18,28b). Dostane sa aj za zatvorené dvere (20,19). Ježišovo prebývanie vo svete je evanjelistom ďalej podčiarknuté uvedením mnohých vlastných mien lokalít, do ktorých sa hlavný hrdina dostáva. Ježiš zostupuje do Kafarnauma (2,12), vystupuje do Jeruzalema (2,13), prechádza do Judejskej zeme (3,22) a zostáva v Galilei (7,9). Koná aj v iných konkrétnych lokalitách, z ktorých viaceré sa u synoptikov vôbec neuvádzajú. Čitateľ v podstate stále vie, kde špecificky sa Ježiš nachádza a na akom mieste sa dej

¹ PHILLIPS, *The Prologue*, 185. Aj iné miesta v evanjeliu spomínajú Ježišovo poslanie do sveta alebo jeho prítomnosť vo svete explicitným používaním termínu κόσμος (napr. 6,14; 9,39; 10,36; 11,27; 16,28; 17,18; 18,37). Viaceré texty komunikujú Ježišov pozitívny vzťah k svetu. Ján ho identifikuje ako Božieho baránka, ktorý sníma hriech sveta (1,29). Samaritáni prichádzajú k poznaniu, že Ježiš je spasiteľ sveta (4,42). Ako chlieb z neba dáva Ježiš život svetu (6,33.51). Ďalej sa predstavuje ako svetlo sveta (8,12; 9,5), ako ten, ktorý svetu a vo svete hovorí, čo počul od Otca (8,26; 18,20) a ako ten, ktorý prišiel svet spasiť (12,47). Farizeji sú na konci Ježišovej verejnej činnosti nútení konštatovať, že za ním ide (celý) svet (12,19). Rešpektujúc známe významové odtiene tohto termínu v Jánovi, REINHARTZ, *The Word*, 20, sumarizuje: „The Fourth Gospel abounds in references to Jesus’ relationship to the world“.

perikopy odohráva. Táto črta štvrtého evanjelia² vedie Bauckhama k peknej konklúzii: „... presná topografia je rovnako charakteristická pre Jánovo evanjelium ako jeho vysoká kristológia alebo obraz svetla/tmy alebo rôzne iné ideologické črty jedinečné pre toto evanjelium“³. Priestor a kristológia idú ruka v ruku v štvrtom evanjeliu, takže Mollat oprávnene píše: „Ján vyjadruje tajomstvo Ježiša slovníkom priestoru“⁴. A Popkes považuje priestorové elementy „za integrálnu súčasť Jánovej kristológie“⁵.

Ježišova prítomnosť v priestore, t. j. vo svete všeobecne a v jeho konkrétnych lokalitách partikulárne, môže byť vnímaná v prepojení s ďalšou zaujímavou dynamikou prechádzajúcou evanjeliom. Je ňou Jánovo používanie

² BORMAN, *Hebrew Thought*, 162, argumentuje: „... the New Testament underscores not only the decisive significance of the time of Christ, but also that of his *spatial location*.“ A na rovnakej strane dodáva: „... this viewpoint is sufficiently attested by the Johannine literature“.

³ BAUCKHAM, *Historiographical Characteristics*, 22.

⁴ MOLLAT, *Remarques*, 325.

⁵ POPKES, *Die Theologie der Liebe Gottes*, 222. Tieto úvodné reflexie o priestore a kristológii je možné rozšíriť poukázaním na početné miesta v evanjeliu, v ktorých sa ozýva téma Ježišovej lokality. NEYREY, *Spaced out*, 633, spomína priestorový element vo viacerých otázkach prezrádzajúcich známe Jánove *misunderstanding* (7,35 ποῦ; 8,22 οἴου). Z naratívneho hľadiska už prvá otázka v evanjeliu adresovaná Ježišovi pri stretnutí s učeníkmi Jána má jasný zámer – zistiť, v akom priestore sa Ježiš zdržiava (1,38 ποῦ). Podobnú otázku si kladú židia v čase Sviatku stánkov (7,11 ποῦ) a susedia uzdraveného muža v bádani po Ježišovi (9,12 ποῦ). Aj veľkňazi a farizeji sa po Ježišomom vzkriesení Lazára usilujú dopátrať, kde sa Ježiš zdržiava (11,57 ποῦ). Ježiš sám viackrát dáva najavo vedomie miesta svojho pôvodu a svojej destinácie (8,14), pričom najmä rozlúčková reč v kap. 13–17 oplýva odkazmi na priestor vo vzťahu k postave Ježiša (13,3.33.36; 14,2.3.4.5.23; 15,19; 16,5.27; 17,11.14.15.16). Judáš pozná miesto, na ktoré má priviesť kohortu pri zajatí Ježiša (18,2-3 τὸν τόπον ... ἐκεῖ). Známa je aj Pilátova otázka počas procesu s Ježišom o mieste Ježišovho pôvodu (19,9 πόθεν εἶ σὺ;). Motív Ježišovej lokality slúži ako *concatenatio* jednotlivých scén príbehu Márie Magdalény v kap. 20. V prvej scéne (20,1-2) Mária oznamuje Petrovi a druhému učeníkovi, že nevie, na akom mieste sa nachádza Ježišovo telo (20,2 ποῦ). V druhej scéne (20,11-13) plačúca Mária oznamuje anjelom podobným spôsobom rovnakú dilemu (20,13 ποῦ), ktorá sa objavuje aj v tretej scéne (20,14-18): Ježiša, ktorého si mylí so záhradníkom, sa plačúca žena pýta, kam položil Ježišovo telo (20,15 ποῦ). Táto enumerácia, ktorá v žiadnom prípade nie je vyčerpávajúca, prispieva k zviditeľneniu tézy, že kristológia tohto evanjelistu je často podfarbená elementom priestoru.

toho, čo Zimmermann nazýva konceptuálna obraznosť⁶. Podľa tohto typu obraznosti Ján využíva bežnú ľudskú skúsenosť priestoru a z nej získaný koncept (hore má pozitívny náboj, dole negatívny) pri formulovaní svojej kristológie a viackrát zaraďuje Ježiša do hornej sféry. Na ilustráciu: v 3,31 je Ježiš opísaný ako *ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος ἐπάνω πάντων ἐστίν*. Toto zaradenie Ježiša do hornej sféry sa občas nachádza vyjadrené v zámernom kontraste k dolnej sfére, ako dokumentuje Ježišova vlastná výpoveď v známej prudkej výmene so židmi v kap. 8: „Vy ste zdola (*ἐκ τῶν κάτω*), ja som zhora (*ἐκ τῶν ἄνω*), vy ste z tohto sveta, ja nie som z tohto sveta“ (8,23). Ježišovo prináležanie do hornej sféry je podmnožinou fenoménu v Jánovej teológii. Tento fenomén sa komplexne a všeobecne zvykne nazývať Jánov dualizmus, pričom konkrétne ide o priestorový dualizmus. Aj Jánove narážky na Ježišovu smrť a vzkriesenie využívajú formu konceptuálnej obraznosti pracujúcej s predstavou priestoru, keď sú niekoľkokrát vyjadrené terminológiou povýšenia/vystúpenia. Názornou ukážkou môže byť Ježišova otázka po reakcii učeníkov na jeho reč o chlebe z neba (6,62): „Keď však uvidíte Syna človeka vystupovať (*ἀναβαίνοντα*) tam, kde (*ἔπου*) bol predtým?“.

Analogicky k trom dobre známym synoptickým predpovediam umučenia Ján obsahuje trojité oznámenie Ježišovho povýšenia. Vyrieknuté počas jeho prítomnosti v Jeruzaleme pri troch rozličných príležitostiach, tieto predikcie sú podobne ako v prípade synoptikov formulované stále ústami samotného Ježiša. Uvedené výpovede zapadajú do diskutovanej schémy zaradenia Ježiša do sféry hore. Prvú (3,14) adresuje Ježiš Nikodémovi, keď porovnáva svoje povýšenie k Mojžišovmu vyzdvihnutiu hada na púšti: „... tak musí byť vyzdvihnutý (*ὑψωθῆναι δεῖ*) Syn človeka“. Druhá (8,28) zaznieva farizejom v čase Sviatku stánkov: „Keď vyzdvihnete (*ὑψώσητε*) Syna človeka...“ Tretia (12,32) je adresovaná zástupu po Ježišovom vstupe do mesta: „Keď budem vyzdvihnutý (*ὑψωθῶ*) zo zeme...“ a hneď je počúvajúcim zástupom parafrázovaná vo forme námietky (12,34): „... ako ty hovoríš, že Syn človeka musí byť vyzdvihnutý (*δεῖ ὑψωθῆναι*)?“. Trojnásobným opakovaním slovesa *ὑψόω*⁷ poukazuje Ježiš na akt vyzdvihnutia, ktorého subjekt zostáva nede-

⁶ Porov. ZIMMERMANN, *Christologie*, 219-237.

⁷ Použitie tohto slovesa je v Jánovi limitované na spomenuté texty oznamujúce Ježišovo povýšenie (3,14 [2x]; 8,28; 12,32.34). Jánove predpovede sú terminologicky skoncentrované v tomto jednom termíne, zatiaľ čo predpovede u synoptikov používajú pomerne pestrú škálu slovies vyjadrujúcich Ježišov budúci osud (*πάσχω* [Mk 8,31;

finovaný v 3,14 a 12,32.34 (a uvedený v druhej osobe plurálu v 8,28 [židia]) a ktorého objektom bude on ako Syn človeka. Tretí text špecifikuje, že pôjde o vyzdvihnutie zo zeme (12,32 ἐκ τῆς γῆς), hoci už samotné sloveso vyjadruje eleváciu nejakého objektu alebo osoby. V troch rôznych situáciách v priebehu svojej verejnej činnosti Jánov Ježiš oznamuje svoje vyzdvihnutie⁸.

Z formulácie uvedených textov nie je bezprostredne jasné, na akú realitu sa vyzdvihnutie vzťahuje. Zdá sa, že ohlasované vyzdvihnutie Syna človeka nie je iba eufemizmom pre Ježišovo ukrižovanie. Slovami Theobalda, nie je možné hovoriť o „exkluzívnej identifikácii“⁹ povýšenia a ukrižovania a považovať ὑψώω iba za synonymum slovesa σταυρόω, hoci primárne – vo svetle 12,32-33, kde evanjelista v metanaratívnej poznámke uvádza, že Ježiš jazykom vyzdvihnutia naznačoval spôsob svojej *smrti* (porov. aj 18,32, kde je motív zopakovaný) – sloveso ὑψώω stojí ako cirkumlokúcia pre povýšenie na kríži. Prevládajúci exegetický názor však rozumie celú udalosť ukrižovania a vzkriesenia/vystúpenia k Otcovi ako referent slovesa ὑψώω v jeho *double entendre*¹⁰. Podľa formulácie Freya použité sloveso „v sebe zároveň nesie tradičný zmysel povýšenia k vládnutiu“¹¹, a tak sa vyzdvihnutie na kríži dá počítat iba za preliminárnu fázu smerom k celkovému povýšeniu k Otcovi

Mt 16,21; Lk 9,22]; ἀποδοκιμάζω [Mk 8,31; Lk 9,22]; ἀποκτείνω [Mk 8,31; 9,31; 10,34; Mt 16,21; 17,23; Lk 9,22; 18,33]; ἀνίστημι [Mk 8,31; 9,31; 10,34; Lk 18,33]; παραδίδωμι [Mk 9,31; 10,33; Mt 17,22; 20,18.19; Lk 9,44; 18,32]; κατακρίνω [Mk 10,33; Mt 20,18]; ἐμπαίζω [Mk 10,34; Mt 20,19; Lk 18,32]; ἐμπτύω [Mk 10,34; Lk 18,32]; μαστιγῶω [Mk 10,34; Mt 20,19; Lk 18,33]; ἐγείρω [Mt 16,21; 17,23; 20,19; Lk 9,22]; σταυρόω [Mt 20,19]; ὑβρίζω [Lk 18,32]).

⁸ Predpoveď vyzdvihnutia sa nachádza na začiatku Ježišovej verejnej činnosti pri prvej návšteve Jeruzalema (3,14) a takisto na konci jeho verejnej činnosti po poslednom vstupe do Jeruzalema (12,32.34). Na základe takéhoto kompozičného usporiadania, FREY, „Wie Mose die Schlange in der Wüste erhöht hat ...“, 201, píše: „... die ganze öffentliche Wirksamkeit Jesu [ist] durch das ὑψωθῆναι δεῖ gerahmt...“.

⁹ THEOBALD, *Herrenworte*, 214.

¹⁰ Medzi mnohými ďalšími (okrem komentárov), DE BOER, *Johannine Perspectives*, 164-175; DENNIS, *Jesus' Death*, 202-203; DUKE, *Irony*, 144; MARDAGA, *The Repetitive Use of ὑψώω*, 111; MYERS, *Characterizing Jesus*, 73; NEYREY, *Encomium versus Vituperation*, 548-549; NIELSEN, *Die kognitive Dimension des Kreuzes*, 172; RICHARD, *Expressions of Double Meaning*, 101; SÖDING, *Kreuzerhöhung*, 13; STIBBE, *John as storyteller*, 18-19; THEOBALD, *Herrenworte*, 216; VAN DER WATT, *Salvation in the Gospel of John*, 117; WEIDEMANN, *Der Tod Jesu im Johannesevangelium*, 104-105.

¹¹ FREY, „Wie Mose die Schlange in der Wüste erhöht hat ...“, 186.

v sláve. Nápadná predložková konštrukcia ἐκ τῆς γῆς (12,32), ktorá špecifikuje, odkiaľ bude Ježiš povýšený, ako aj samotný sémantický zmysel slovesa ὑψόω, evokujú opustenie priestoru zeme pri tomto povýšení. Zároveň navodzujú existenciu určitej vzdialenosti medzi zemou a vyzdvihnutým Ježišom. Svojou smrťou a vzkriesením bude Ježiš vyzdvihnutý preč od zeme, čo implikuje prechod do inej sféry, ktorá však v predpovediach zostáva neurčená. Slová vzkrieseného Ježiša Márii Magdaléne (20,17), používajúce sloveso ἀναβαίνω z rovnakej významovej domény, zapadajú do analyzovanej perspektívy a udávajú Otca ako osobu, ku ktorej Ježiš vystupuje: Mária ho nesmie držať, pretože on vystupuje k svojmu Otcovi. Tak ako pred vzkriesením Ježiš oznamuje svoje povýšenie, analogickou terminológiou oznamuje po vzkriesení Márii svoje vystúpenie k Otcovi¹². Na báze kombinácie spomenutých predpovedí sa čitateľ môže cítiť pozvaný dočítať sa nejakým spôsobom v závere evanjelia o Ježišovom povýšení zo zeme a vystúpení k Otcovi¹³.

Záverečná kapitola ako naratívne vyústenie evanjelia však prináša značné napätie s Ježišovými skoršími predpoveďami povýšenia zo zeme. Opis Ježišovho zjavenia pri Tiberiadskom jazere silno zdôrazňuje práve element zeme ako priestoru Ježišovho konania po vzkriesení, a tak sa nedá povedať, že by bol záver evanjelia v tematickej harmónii práve s trojnásobným ohlásením Ježišovho vyzdvihnutia zo zeme v predchádzajúcom deji¹⁴. Posledné scény

¹² BIERINGER, They Have Taken Away My Lord, 616, o slovese ἀναβαίνω hovorí, že hoci je v texte použité v teologickom zmysle, „the idea of upward movement is not lost in the process“.

¹³ ZUMSTEIN, L'interprétation johannique, 2121-2122, začleňuje tri oznámenia Ježišovho povýšenia medzi Jánove *prolepses*. Zrealizovanie avizovanej udalosti sa tak nejakým spôsobom očakáva v priebehu deja. Ak by sa pod ὑψόω rozumelo iba povýšenie na kríži, pašiová správa by opisom Ježišovho ukrižovania dokumentovala naplnenie spomenutých *prolepses*. Ak sa k ukrižovaniu akceptuje vzkriesenie a povýšenie k Otcovi ako komplexný referent slovesa ὑψόω, *prolepses* zostávajú nenaplnené, pretože žiadna udalosť takéhoto vyzdvihnutia v Jánovi nie je opísaná. V tomto prípade sa spomenuté výpovede klasifikujú ako *external prolepses*.

¹⁴ Táto esej stavia na predpoklade, že posledná kapitola, aj keď zvyčajne označovaná ako dodatok alebo epilóg, a preto často analyzovaná z diachronického uhla so zdôraznením jej sekundárneho charakteru, tvorí zo synchronického hľadiska – bez popierania jej neskoršieho vzniku a dodania k predchádzajúcemu textu – naratívnu jednotu s predchádzajúcimi kapitolami, a tak celkový *corpus evangelii*. GARSKÝ, *Das Wirken Jesu*, 256-257, zastáva názor, „dass es zu Joh 21 in Joh 1–20 kaum Prolepsen, dagegen aber viele *Analepsen* in Joh 21 zu Joh 1–20 gibt...“. Na druhej strane SCHULTHEISS, *Das Petrusbild*,

v evanjeliu (21,1-14.15-23) nijakým spôsobom nehovorí o povýšení zo zeme, ale práve naopak (akoby zámerne) sústreďujú dej na zem a podčiarkujú Ježišovu prítomnosť na zemi. Hoci pozornosť exegétov je takmer automaticky priťahovaná detailom lode, siete alebo rýb¹⁵, slovo zem dosahuje relatívne vysoké číslo v rámci celkovej terminológie podstatných mien v 21,1-14 (okrem zmienok o učeníkoch a Ježišovi) a patrí k najmarkantnejším a pritom často nepovšimnutým detailom textu. Pohľad evanjelistu sa opätovne zaostruje smerom k zemi, ktorá je spomenutá nie menej ako štyrikrát: na brehu stojí Ježiš (21,4 αἰγιαλός); loď s učeníkmi nie je ďaleko od zeme (21,8 γῆ); z lode učeníci vystupujú na zem (21,9 γῆ); a na zem vyťahuje Peter sieť s rybami (21,11 γῆ). Okrem toho pri vynechaní termínu αἰγιαλός a pohľade do konkordancie zist'u-

178, sa reprezentatívne vyjadruje takto: „Unbenommen der vielfach konstatierten inhaltliche Brüche zwischen Joh 20 und 21 dürfte jedoch anhand vielfältiger Motive die *Kontinuität und Verwobenheit von Joh 21 mit Joh 1–20* unbestritten sein.“ Príkladmi exegézy poukazujúcej na rôzne terminologické a tematické prepojenia poslednej kapitoly s predchádzajúcimi sú HASITSCHKA, *The Significance*, 311-328; SPENCER, *Narrative Echoes*, 49-68. Vzhľadom na konkrétnu tému tohto príspevku vnímanie poslednej kapitoly ako súčasť textovej jednotky zvanej Jánovo evanjelium metodologicky oprávňuje poukázať na terminologický a tematický kontrast medzi Ježišovými predpoveďami vyzdvihnutia a jeho prítomnosťou na zemi na konci evanjelia. Aj z hľadiska textovej kritiky úsudok, ktorý formuluje BROWN, *The Gospel*, 1077, si uchováva svoju platnosť: „From textual evidence ... the Gospel was never circulated without ch. xxi.“ Pre odlišné, avšak mimoriadne detailné a zaujímavé zhodnotenie funkcie poslednej kapitoly ako etiologického rozprávania vysvetľujúceho vznik samotného evanjeliového textu cez kauzalitu milovaného učeníka, pozri WELCK, *Erzählte Zeichen*, 313-344. V najnovšom nemeckom komentári na Jánovo evanjelium ponúka BEUTLER, *Das Johannesevangelium*, 536-541, kompaktný *Forschungsbericht* ku kap. 21 a sumár rôznych aktuálnych metodologických prístupov k tomuto textu. Druhým základným metodologickým predpokladom tejto práce je naratívna jednota a významová koherencia samotnej perikopy 21,1-14; diachronická otázka možnej literárnej závislosti na perikope zázračného rybolovu Lk 5,1-11 alebo kompilácie dvoch pôvodných správ, *miraculous fish catch story* a *resurrection appearance story*, je odsunutá za okraj záujmu.

¹⁵ WIARDA, John 21.1-23, 63, píše príznačne: „Boat, net and especially fish are mentioned several times in vv. 1-14. One might say that fish are emphasized.“ SCHULTHEISS, *Das Petrusbild*, 150, sa vyjadruje podobne: „Zentrale Bedeutung kommt natürlich dem mit 153 Fischen gefüllten Netz zu ... wie auch den aus Joh 6 stammenden Elementen Fisch und Brot V. 9.“ V súvislosti s pozornosťou venovanou týmto elementom netreba pripomínať, že veľa atramentu sa spotrebovalo pri úsilí identifikovať význam údaja o 153 rybách.

jeme, že podstatné meno γῆ najviac figuruje práve v poslednej kapitole evanjelia a vlastne dominuje celej scéne 21,1-14. Iba jeden ďalší text v evanjeliu hovorí trikrát o zemi¹⁶.

Na báze predchádzajúcich pozorovaní a úvodných reflexií o kristológii a priestore v Jánovi ponúkajú nasledujúce časti tohto článku partikulárne zameranú exegézu Ježišovho posledného zjavenia sa učeníkom v 21,1-14, a to práve s koncentráciou na element zeme a Ježišovu prítomnosť na zemi. Ak Vorster tvrdí, že prišiel čas študovať Jn 21 aj z iných perspektív ako len z otázky pôvodu tejto kapitoly, tak táto štúdia sa pokúša o exegézu zameranú na vyzdvihnutie detailu zeme¹⁷. Prináša návrh, že evanjelium obsahujúce Ježišove predpovede vyzdvihnutia zo zeme sa končí zvláštnou scénou: takpovediac vyzdvihnutím Ježiša na zem. V závere ponúka kristologicko-antropologickú úvahu inšpirovanú vykonanou exegézou k téme Ježišovej prítomnosti na zemi. Táto zem, ako už bolo spomenuté a ako ukazuje tabuľka, patrí medzi často používané termíny v texte.

jazero 2x	v. 1 θάλασσα	v. 7 θάλασσα				
chlieb 2x	v. 9 ἄρτος	v. 13 ἄρτος				
loď 3x	v. 3 πλοῖον	v. 6 πλοῖον	v. 8 πλοιάριον			
zem 4x	v. 4 αἰγιαλός	v. 8 γῆ	v. 9 γῆ	v. 11 γῆ		
sieť 4x	v. 6 δίκτυον ¹⁸	v. 8 δίκτυον	v. 11 δίκτυον	v. 11 δίκτυον		
ryby 6x	v. 6 ἰχθύς	v. 8 ἰχθύς	v. 9 ὀψάριον	v. 10 ὀψάριον	v. 11 ἰχθύς	v. 13 ὀψάριον

¹⁶ Okrem trojnásobného výskytu v kap. 21 a dvojnásobného v perikope *de adultera* (8,6.8) je termín γῆ v Jánovi prítomný na nasledujúcich miestach. V 3,22 označuje judejskú zem. S trojnásobným použitím sa čitateľ stretne v 3,31. Zem sa ďalej spomína v 6,21; 12,24.32. V Ježišovej modlitbe v 17,4 je termín akoby synonymom pre κόσμος.

¹⁷ VORSTER, *The Growth*, 2221.

¹⁸ V tomto verši sa aj zámeno αὐτό vzťahuje na sieť, takže by sa vlastne dalo hovoriť o päťnásobnom výskyte termínu δίκτυον.

„Ježiš stál na brehu“ (21,4 εἰς τὸν αἰγιαλόν)

So štvornásobným opakovaním slova zem, vyjadreným dvoma rôznymi gréckymi termínmi, sa čitateľ stretne v epizóde opisujúcej Ježišovo posledné stretnutie s učeníkmi v Jánovom evanjeliu. Epizóda je situovaná k Tiberiadskému jazeru (21,1-14), a tak v geografickom kontraste k predchádzajúcim stretnutiam v Jeruzaleme (kap. 20). Samotná frekvencia výskytu tohto slova označujúceho priestor nepochybne naznačuje, že udalosti vyrozprávané v poslednej kapitole sa do veľkej miery odohrávajú na zemi, aj keď zmienky o jazere ako o ďalšej lokalite a o lodi, v ktorej sa čiastočne odohráva konanie učeníkov, sa nedajú prehliadnuť. Terminológia zeme sa sústreďuje v prvej perikope poslednej kapitoly (21,1-14). Avšak aj druhá perikopa (21,15-23), opisujúca dialóg Ježiša s Petrom, sa musí odohrávať v tomto priestore, pretože ani na jej začiatku, ani v jej priebehu nenaznačuje evanjelista žiadnu topografickú zmenu od predchádzajúcej perikopy. Aj keď sa explicitne v 21,15-23 nespomína, priestor zeme je jedným z jednotiacich prvkov dvoch hlavných perikop, ktoré sa štandardne diferencujú v poslednej kapitole Jánovho evanjelia. Rovnaká konštelácia postáv a rovnaký priestor sú základným spojovacím mostom medzi 21,1-14 a 21,15-23.

Prvý verš kapitoly definuje charakter nasledujúcej udalosti ako zjavenie, a to dvojnásobným použitím slovesa φανερώω s Ježišom ako subjektom. Jeho zjavenie je chronologicky (μετὰ ταῦτα)¹⁹ a topograficky (ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος)²⁰ špecifikované, s explicitným uvedením učeníkov ako recipientov zjavenia (τοῖς μαθηταῖς). Adverbium οὕτως, ktoré modifikuje sloveso φανερώω, svojím postavením na konci verša nezdôrazňuje fakt, ale modalitu Ježišovho zjavenia²¹. Terminológia posledného verša potvrdzuje charakter perikopy ako zjavenia a vytvára v prepojení k úvodnému veršu inklúziu okolo textu, ako je možné registrovať z tabuľky:

¹⁹ Výraz sa pravdepodobne vzťahuje na udalosti z kap. 20 a v evanjeliu je niekoľkokrát použitý na vyjadrenie následnosti nového deja (napr. 5,1; 6,1; 7,1).

²⁰ Porter zaraďuje väzbu ἐπὶ τῆς θαλάσσης do kategórie tzv. positional genitive, porov. PORTER, *Idioms*, 161. Pre detailnú historickú štúdiu Tiberiadskeho jazera pozri ZWICKEL, *Der See Gennesaret*, 153-176.

²¹ Príslovka vyjadruje spôsob zjavenia: *takto*, t. j. konaním na brehu Tiberiadskeho jazera (podnetom pre rybolov, spoločným jedlom) sa Ježiš zjavuje učeníkom a oni ho môžu spoznať (cez sprostredkovanie milovaného učeníka, ktorý ako prvý v 21,7 spoznáva postavu na brehu: ὁ κύριός ἐστιν).

21,1	ἐφάνερωσεν ἑαυτὸν/ἐφάνερωσεν δὲ οὕτως	πάλιν	ὁ Ἰησοῦς	τοῖς μαθηταῖς
21,14	ἐφανερώθη	τρίτον	Ἰησοῦς	τοῖς μαθηταῖς

Korešpondencia medzi úvodom a záverom naznačuje, že v texte nejde primárne o zázračný rybolov alebo o spoločné jedlo, ale o Ježišovo zjavenie, pričom spomenuté reality stoja ako prostriedky, cez ktoré dochádza k tomuto zjaveniu. Príslovka τρίτον v poslednom verši perikopy, ktorá toto zjavenie kvalifikuje ako tretie zjavenie od zmŕtvychvstania, zabraňuje vnímať práve opísanú udalosť ako opätovné zjavenie pri Tiberiadskom jazere v nadväznosti na 6,1-21 (Ježišovo nasýtenie zástupu pri Tiberias) a priraduje ho k dvom predchádzajúcim zjaveniam učeníkom v kap. 20 (20,19-25 a 20,26-29). Po dvoch zjaveniach za zatvorenými dverami v Jeruzaleme dochádza v evanjeliu k tretiemu zjaveniu učeníkom, tento raz na brehu jazera. Zem pri Tiberiadskom jazere je treťou lokalitou, v ktorej sa odohrávajú udalosti v kap. 20-21. Po zjavení sa Márii Magdaléne v záhrade (20,1-18)²² a učeníkom v nešpecifikovanom priestore za zatvorenými dverami (20,19-29) sa objavuje vzkriesený Ježiš pred svojimi učeníkmi na brehu jazera (21,1-23), kde vlastne zakončuje svoju činnosť v Jánovom evanjeliu. Aj keď záverečný verš knihy (21,25) indikuje vykonanie mnohých ďalších vecí zo strany Ježiša, ktoré je nemožné zaznamenať, v samotnom evanjeliu je poslednou opísanou akciou Ježišovo stretnutie s učeníkmi na zemi pri jazere.

Zmienka o zemi a Ježišovej prítomnosti na nej sa po prvýkrát nachádza v 21,4 ako ďalšia informácia po úvodnom 21,1 a opise zhromaždenia a neúspešného nočného rybolovu učeníkov pod vedením Petra v 21,2-3. Temporálny *genitivus absolutus* πρώτας δὲ ἤδη γενομένης (21,4), ktorý vyjadruje kontrast k zmienke o noci ἐν ἐκείνῃ τῇ νυκτί v predchádzajúcom verši (21,3), udáva časovú okolnosť pre hlavnú akciu vyjadrenú vetou ἔστη Ἰησοῦς εἰς τὸν αἰγιαλόν. Po skonštatovaní neúspešného rybolovu iniciovaného Petrom zrazu evanjelista prenáša pohľad iným smerom a sústreďuje ho na Ježiša, ktorého definuje ako stojaceho na brehu, pripájajúc poznámku o nespoznaní Ježiša zo strany učeníkov (21,4b οὐ μέντοι ἤδεισαν οἱ μαθηταὶ ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν). Ako

²² Toto zjavenie autor evidentne nepočíta medzi Ježišove zjavenia skupine učeníkov v 20,19-25; 20,26-29; 21,1-14.

uvádza Wengst, Ježiš „je takmer samozrejším spôsobom jednoducho tam...“²³. Ježišovo státie na brehu v tomto verši, primárny bod záujmu tohto príspevku, môže byť analyzované v nasledovných bodoch.

- I. Sloveso ἵστημι s Ježišom ako subjektom vyjadruje v prvom rade jeho fyzickú pózu státia, a tým Ježišovu telesnosť. Takto interpretovaný výraz ἔστη Ἰησοῦς ilustruje výpoveď z prológu o tele, ktorým sa Slovo v určitom bode svojej existencie stalo (1,14 ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο). Sloveso je jedným z elementov perikopy, ktoré naznačujú Ježišovu telesnosť (Ježišova otázka v 21,5 μή τι προσφάγιον ἔχετε; Ježišov pohyb vyjadrený slovesom ἔρχεται v 21,13; Ježišove gestá brania a dávania vyjadrené slovesami λαμβάνει a δίδωσιν v 21,13). Ježiš, ktorý existoval v lokalite Otcovho lona (1,18 εἰς τὸν κόλπον) a ako „pred-existujúce“ Slovo sa stal telom, stojí na konci evanjelia na brehu (21,4 εἰς τὸν αἰγιαλόν).
- II. Státie Ježiša vyjadrené slovesom ἵστημι je typickým motívom Jánovej správy o vzkriesení, prítomným vo všetkých epizódach Ježišových zjavení²⁴. Pre toto evanjelium je státie pózou charakteristickou pre vzkrieseného. V prvej epizóde (20,11-18), odohrávajúcej sa pri hrobe v záhrade, vidí Mária Magdaléna stojaceho Ježiša (20,14 θεωρεῖ τὸν Ἰησοῦν ἐστῶτα). V druhej scéne (20,19-25) prichádza Ježiš k učeníkom,

²³ WENGST, *Das Johannesevangelium*, 310. Spôsob Ježišovho príchodu na breh je úplne zamlčaný, nevyjadrený akýmkoľvek slovesom pohybu, čo je markantný rozdiel k predchádzajúcim zjaveniam pred učeníkmi, kde bol Ježišov príchod nápadne vyjadrený (20,19 ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον; 20,26 ἔρχεται ὁ Ἰησοῦς ... καὶ ἔστη εἰς τὸ μέσον). V 21,4 evanjelista vynecháva sloveso pohybu, a tak kladie silnejší dôraz na samotnú Ježišovu prítomnosť na brehu pri učeníkoch počas rybolovu. V každom prípade je Ježišova prítomnosť na brehu v blízkosti učeníkov ukázkou toho, čo GEORGE, *Reading the Tapestry*, 120, nazýva „the continued concern that Jesus demonstrated toward the disciples“.

²⁴ ἵστημι s Ježišom ako subjektom sa u Jána vyskytuje šesťkrát, z toho štyrikrát práve v kap. 20–21. Nechýbajú návrhy, ktoré Ježišovo státie po vzkriesení prítomné v evanjeliu a v Apokalypse interpretujú ako príklad antropologického symbolizmu: fyzická póza vzpriameného státia je symbolom vzkriesenia. Porov. AUNE, *Revelation 1–5*, 352–353; HANNA, *La passione di Cristo*, 211–212; VANNI, *L'Apocalisse*, 182–183. Zaujímavé pozorovanie prináša aj SCHNEIDERS, *The Resurrection (of the Body) in the Fourth Gospel*, 185, podľa ktorej Ježišovo státie v kap. 20–21 evokuje jeho prísľub vztýčiť chrám svojho tela z kap. 2 (2,19 ἐγερῶ αὐτόν). Ježišova póza státia potvrdzuje, že chrám jeho tela je po vzkriesení naozaj vztýčený.

ktorí sú za zatvorenými dverami, a postaví sa doprostred (20,19 ἔστη εἰς τὸ μέσον). Podobný charakter má tretia scéna (20,26-29), pri ktorej je prítomný aj Tomáš: Ježiš opäť zaujíma pózu státia v prostriedku (20,26 ἔστη εἰς τὸ μέσον). Štvrtá scéna (21,1-14) opisujúca dej na brehu jazera stojí v harmónii s predchádzajúcimi epizódami zmienkou o Ježišovom státi (21,4 ἔστη Ἰησοῦς εἰς τὸν αἰγιαλόν). V každej scéne opisujúcej Ježišovo stretnutie s inými postavami po vzkriesení Ježiš stojí. Pri porovnaní týchto perikop vychádza najavo, že v poslednej epizóde je Ježišovo státie opísané s najväčšou presnosťou ohľadom lokality. Prvá scéna (20,14) nešpecifikuje, kde Ježiš stojí – čitateľ samozrejme vie, že dej sa odohráva v záhrade – a v druhej a tretej scéne sa nachádza zmienka o státi uprostred (20,19.26). V štvrtej scéne (21,4) je však lokalita státia maximálne špecifikovaná práve použitím podstatného mena αἰγιαλός označujúceho konkrétny priestor v kombinácii s predložkou εἰς: Ježiš stojí priamo na pevnine, a text teda vyjadruje jeho nerušené a bezprostredné státie na brehu Tiberiadskeho mora²⁵. Toto státie vzkrieseného na brehu (εἰς τὸν αἰγιαλόν) je v priamom terminologickom a konceptuálnom kontraste k jeho predpovedi vyzdvihnutia zo zeme (ἐκ τῆς γῆς). Pri poslednom zjavení učeníkom v poslednej scéne evanjelia Ježiš nie je vyzdvihnutý zo zeme, ale pevne stojí na zemi.

III. Spresnenie Ježišovho státia konštrukciou εἰς τὸν αἰγιαλόν je ďalej detail, ktorý definuje Ježišovu polohu v kontraste k situácii učeníkov pred odchodom na rybolov v 21,2-3. V týchto veršoch evanjelista nespomína, kde presne sa učenici nachádzajú, okrem použitia adverbia ὁμοῦ naznačujúceho spoločnosť a slovesa ἐξῆλθον v 21,3 implikujúceho opustenie (nejakého) priestoru a prechod k moru/do lode. Ináč povedané, topografickým detailom εἰς τὸν αἰγιαλόν chce evanjelista v tejto fáze epizódy zdôrazniť práve Ježišovu lokalitu, hoci podobnú alebo rovnakú terminológiu mohol použiť pri opise situácie učeníkov v samom začiatku perikopy. Zem je v prvom rade Ježišovým priestorom. Konštrukcia εἰς τὸν αἰγιαλόν zaznamenávajúca Ježišovu polohu vytvára takisto pekný kontrast k rovnakej syntaktickej konštrukcii εἰς τὸ πλοῖον (21,3) udávajúcej

²⁵ Ježišovo státie na zemi implikuje jeho dotýkanie sa zeme a mohlo by byť voľne interpretované ako príklad Jánovho použitia zmyslu dotyku. Porov. LEE, *The Gospel of John*, 123-124, a jej úvahu o tomto zmysle v Jánovi.

lokalitu učeníkov počas rybolovu. Zatiaľ čo učenici sú na lodi, Ježiš je na brehu. Hoci táto vzdialenosť nie je veľká (porov. 21,8), na začiatku deja umiestňuje evanjelista postavy na dve rozdielne miesta vo vzájomnej blízkosti a až neskôr dôjde k úplnému preklenutiu uvedeného rozdielu.

- IV. Ježišovo státie v závere evanjelia vytvára inklúziu k jeho státiu na začiatku. Jánovo svedectvo v prvej perikope po prológu (1,19-28) opisuje Ježiša ako stojaceho medzi židmi, a predsa nepoznaného z ich strany (1,26 μέσος ὑμῶν ἔστηκεν ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε). Presne takáto dynamika je zopakovaná v závere: Ježiš stojí na brehu a učenici ho nespoznávajú (21,4 ἔστη Ἰησοῦς εἰς τὸν αἰγιαλόν, οὐ μέντοι ᾗδειςαν οἱ μαθηταὶ ὅτι Ἰησοῦς ἐστίν).
- V. Situovaním Ježiša na breh ho evanjelista umiestňuje do priestoru v blízkosti konania učeníkov. Týmto spôsobom vytvára scénu podobnú k tej, ktorá opisuje stretnutie Ježiša so Samaritánkou. Tak ako sa Ježiš usádza na studňu (4,6), ku ktorej prichádza Samaritánka, v závere evanjelia stojí na brehu, od ktorého učenici vôbec nie sú ďaleko (21,8). Ježišova blízkosť v priestore konania ľudských postáv v obidvoch prípadoch vedie k následnému stretnutiu a rozhovoru.
- VI. Breh, na ktorom stojí Ježiš, je priestor z ktorého zaznieva dialóg medzi Ježišom a učeníkmi (21,5-6) vedúci k úlovku veľkého množstva rýb (21,6b) a k následnej identifikácii Ježiša zo strany milovaného učeníka (21,7), ako aj k Petrovmu skoku do jazera (21,7). Podnet na úspešný rybolov zaznieva v Ježišovom hlase prichádzajúcom z brehu²⁶. Dvakrát použité *verbum dicendi* (21,5 λέγει; 21,6 εἶπεν) s Ježišom ako subjektom robí z Ježiša toho, ktorý hovorí zo zeme, v zvláštnom kontraste k výpovedi evanjelistu v 3,31 (ὁ ὢν ἐκ τῆς γῆς ἐκ τῆς γῆς ἐστίν καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ). Ježiš síce nie je zo zeme a nehovorí zo zeme, no na konci evanjelia v skutočnosti hovorí zo zeme. Zem so stojacim Ježišom sa ponúka ako centrum diania, pretože z nej je iniciovaný rybársky úspech učeníkov (21,5-6) a k nej sa vracajú plávajúci Peter (21,7) a plaviaci sa učenici (21,8). Na zem sú nakoniec vytiahnuté aj ulovené ryby (21,11). Všetko v narácii sa postupne (re)lokalizuje na zem, na ktorej na začiatku stojí Ježiš sám.

²⁶ Tento aspekt si všíma SCHNACKENBURG, *Das Johannesevangelium*, 421: „Ein Wort Jesu stellt den Kontakt mit den Jüngern auf dem See dar.“

„lebo neboli ďaleko od zeme“ (21,8 ἀπὸ τῆς γῆς)

V ďalšom verši spomínajúcom zem sa evanjelista po sústredení pozornosti na milovaného učeníka a Petra v 21,7 vracia k opisu aktivity učeníkov, ktorých rybársky úspech zaznamenáva už skôr v 21,6. Ich konanie v 21,8 stojí v kontraste (adversatívne δέ na začiatku verša) k Petrovmu v 21,7: zatiaľ čo Peter skáče do jazera (pravdepodobne s cieľom dostať sa čo najrýchlejšie k Ježišovi), ostatní učenici prichádzajú na lodi, ťahajúc sieť s rybami. Termín zem je použitý vo vete, ktorou evanjelista udáva dôvod pre príchod učeníkov loďou: „... lebo (γάρ) neboli ďaleko od zeme (ἀπὸ τῆς γῆς).“ Krátku vzdialenosť následne upresňuje ďalšou genitívnou konštrukciou ἀλλὰ ὡς ἀπὸ πηχῶν διακοσίων, čo je rovnaký spôsob kalkulovania vzdialenosti ako v 11,18: Betánia bola blízko Jeruzalema ὡς ἀπὸ σταδίων δεκαπέντε.

Poznámka evanjelistu o krátkej vzdialenosti učeníkov od zeme má charakter parentézy²⁷ a podobne ako niektoré časové indikácie v Jánovi prichádza až v neskoršom bode príbehu²⁸. Jej hlavnou funkciou je poukázať na blízkosť učeníkov rybárčiacich na lodi (21,3.6) k zemi, na ktorej nadržanom stojí Ježiš (21,4). Aj keď zmienka o Ježišovom státi na brehu môže na prvý dojem implikovať vzdialenosť k učeníkom (učenici na lodi na jazere/Ježiš na zemi na brehu), špecifikácia v 21,8 podstatne minimalizuje túto vzdialenosť: učenici nie sú ďaleko od zeme, na ktorej stojí Ježiš, a ten teda nie je ďaleko od učeníkov. Evanjelista akoby situoval obe skupiny do rovnakého priestoru. Učenici sú síce na lodi a Ježiš na brehu, ale táto vzdialenosť je zanedbateľná. Poznámka o krátkej vzdialenosti implikuje, že učenici môžu pohodlne doraziť k brehu po

²⁷ To, že v prípade parentézy nejde iba o ornamentálnu *narrative aside*, ukazuje svojím vysvetlením VAN BELLE, Les parenthèses johanniques, 1912: „Le mot, la phrase ou le paragraphe, fonctionnant comme interruption, fournissent au lecteur (opposé au personnages de la narration) l'information que l'auteur trouve importante pour la bonne compréhension du récit.“ Následne na str. 1915 pokračuje: „Cela signifie que le procédé littéraire des parenthèses est d'une grande importance pour l'interprétation de l'évangile de Jean“. Pri skonkretizovaní tohto všeobecného zhodnotenia funkcie parentézy vzhľadom na analyzovaný text vyplýva, že zmienkou o zemi v tomto topografickom údaji autor neponúka iba bočnú poznámku, ktorú mohol spokojne vynechať, ale považuje element zeme za mimoriadne relevantný a aj cez parentézu k nemu sústreďuje pozornosť čitateľa.

²⁸ Kompozičné umiestnenie tejto parentézy môže byť vnímané analogicky k známym chronologickým poznámkam o sobote (5,9; 9,14), ktoré autor nevsúva hneď na začiatku, ale až v určitom bode narácie kvôli zdôrazneniu práve tohto časového elementu ako podstatnej komplikácie v kontexte príbehu o uzdravení.

skončení rybolovu a Peter po úspešnom výkone plavca. Zmienka o krátkej vzdialenosti od zeme vrhá svetlo na predchádzajúce verše a umocňuje aspekt reality príbehu: keďže učeníci nie sú ďaleko od zeme, môže k nim Ježiš bez komplikácií prehovoriť (21,5.6) a oni ho tak môžu počuť a poslúchnuť jeho rozkaz (21,6).

„keď vystúpili na zem“ (21,9 εἰς τὴν γῆν)

Slovník zeme má svoje miesto aj v opise príchodu učeníkov a ich následnej reakcie a interakcie s Ježišom. Verš zaznamenáva prechod učeníkov z lode na breh práve špecifickým uvedením zeme ako lokality, do ktorej učeníci po rybolove vstupujú: ὡς οὖν ἀπέβησαν εἰς τὴν γῆν. Sloveso ἀπέβησαν tvorí terminologický kontrast k ἐνέβησαν v 21,3 a vyjadruje tak definitívne opustenie priestoru lode, do ktorého učeníci na začiatku deja vstupujú. Obe slovesá sú modifikované predložkovou akuzatívnou väzbou označujúcou priestor, do ktorého učeníci vstupujú, čím je napovedané, že kontrast medzi dvoma veršami nespočíva iba v akcii, ale aj v priestore. Na začiatku učeníci vstupujú do lode (21,3 ἐνέβησαν + εἰς τὸ πλοῖον), na konci vystupujú na zem (21,9 ἀπέβησαν + εἰς τὴν γῆν). Z takejto korelácie vyplýva vnímanie zeme ako primárneho kontrastu k lodi a celá úvodná časť verša vyjadruje ukončenie rybolovu a zanechanie priestoru lode. Z lode sa učeníci dostávajú (opäť) na zem.

Zem sa však v texte neobjavuje ako nejaký neutrálny element po prvýkrát v tomto bode rozprávania. Je potrebné pripomenúť, že zem je už skôr uvedená ako priestor, v ktorom stojí Ježiš, a tak je kristologicky determinovaná. Opísaním návratu učeníkov cez terminológiu vystúpenia na zem naznačuje evanjelista ich vstup do priestoru Ježiša. Učeníci nevstupujú na *no man's land*, ale na zem, na ktorej sa nachádza Ježiš. Ježišov priestor sa stáva ich priestorom a aj krátka vzdialenosť medzi nimi a Ježišom vyjadrená v 21,8 je tak definitívne zmazaná. Toto vystúpenie na zem vyjadruje ich príchod k Ježišovi a môže byť vyzdvihnuté ako ukážka dvoch konceptov prítomných inde v evanjeliu. Prvým je koncept príchodu k Ježišovi, vo zvyšku evanjelia často vo význame nasledovania, učeníctva alebo viery²⁹. Na viacerých miestach hovorí evanjelista o príchode človeka k Ježišovi (napr. 1,39.46; 3,2.20; 4,30.40; 6,5.35.37.44.45.46; 7,37; 11,29.32), používajúc univerzálne známy koncept cesty, t. j. prechodu z bodu A do bodu B. Prechod učeníkov z lode na zem v analyzovanom

²⁹ Porov. ZIMMERMANN, *Christologie*, 234-236.

texte je tak ilustráciou tejto obraznosti: vystúpením na zem vlastne učeníci prichádzajú k Ježišovi, pretože on sa na nej už nachádza. Ježiš stojaci na brehu je destináciou pre prichádzajúcich učeníkov. Druhým a azda výstižnejším motívom je koncept zdieľania rovnakého priestoru Ježiša a jeho nasledovníka, takisto prítomný na viacerých miestach evanjelia. Peknou ilustráciou tohto konceptu je Ježišova odpoveď po finálnom vstupe do Jeruzalema adresovaná Ondrejovi a Filipovi na žiadosť Grékov vidieť ho (12,20-26). V rámci tejto odpovede (12,26) Ježiš definuje vzťah medzi sebou a svojím služobníkom príkazom nasledovania (ἐμοὶ ἀκολουθεῖτω) a príslubom prebývania v spoločnom priestore: tam, kde je on (καὶ ὅπου εἰμι ἐγώ), tam bude aj jeho služobník (ἐκεῖ καὶ ὁ διάκονος ὁ ἐμὸς ἔσται)³⁰. Analyzovaná scéna v poslednej kapitole je naratívnu ukázkou tejto perspektívy. Vystúpením z lode na zem sú učeníci tam, kde je

³⁰ Topos prebývania na rovnakom mieste alebo Ježišovho zdieľania priestoru s jeho nasledovníkmi sa nachádza, ako už bolo spomenuté, aj inde v evanjeliu. Prvý príklad tohto motívu je evidentný v scéne Ježišovho stretnutia s učeníkmi Jána (1,35-39). Na otázku učeníkov o mieste jeho prebývania (1,38 ποῦ μένεις;) reaguje Ježiš pozvaním prísť a vidieť (1,39a). Dvaja učeníci prichádzajú a vidia, kde Ježiš býva (1,39b ποῦ μένει) a v ten deň zostávajú u neho (1,39c παρ' αὐτῶ ἔμειναν), t. j. na mieste, kde býva Ježiš. Text komunikuje fakt prebývania dvoch učeníkov v Ježišovom priestore, čo je cez nápadnú strohosť a naratívnu precíznosť evanjelistu umocnené zamlčaním akejkoľvek ďalšej akcie alebo dialógu medzi Ježišom a učeníkmi. V tejto scéne evanjelista spomína *iba* zdržovanie sa učeníkov na Ježišovom mieste ako výsledok jeho pozvania. Konceptuálnou reinscenáciou tohto príbehu spočívajúcou v zámene úloh je návšteva Ježiša u Samaritánov v kap. 4. Samaritáni žiadajú Ježiša, aby zostal u nich (4,40 μένειν παρ' αὐτοῖς). Túto žiadosť Ježiš poctí dvojdňovou návštevou na ich mieste (4,40 ἔμεινεν ἐκεῖ). V prvej uvedenej epizóde je zdieľanie priestoru vyjadrené prebývaním učeníkov u Ježiša, v druhej návštevou Ježiša u Samaritánov. Ďalšou ilustráciou témy je Ježišova predpoveď v rozlúčkovej reči: „... prídeme k nemu a urobíme si u neho príbytok“ (14,23 μονὴν παρ' αὐτῶ). Ježiš tu sľubuje svoj a Otcov príchod k človeku, ktorý zachová jeho slovo, a vytvorenie vlastného príbytku u neho, ktorého logickým dôsledkom je zdieľanie spoločného priestoru. Niektoré ďalšie texty stačí vymenovať poukázaním na ich terminologické stvárnenie: „... a vezmem vás k sebe, aby ste aj vy boli tam, kde som ja“ (14,3 ὅπου εἰμι ἐγώ); „... chcem, aby oni boli so mnou tam, kde som ja“ (17,24 ὅπου εἰμι ἐγώ); „... Ježiš sa tam často schádzal so svojimi učeníkmi“ (18,2 πολλάκις συνήχθη Ἰησοῦς ἐκεῖ μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ). Tieto a podobné miesta ukazujú „dass [pre osoby v príbehu] es möglich ist, den ‚Ort‘ Jesu zu teilen“. (RUSCHMANN, *Maria von Magdala*, 137.) Uvedené texty zosumarizované naposledy menovanou autorkou stoja v priamej kontradikcii k nie príliš presnému zhrnutiu, ktoré ponúka STIBBE, *The Elusive Christ*, 25, keď píše: „... the Jesus of John's Gospel is elusive in his physical presence“. Evidencia textu skôr poukazuje na možnosť dosiahnutia Ježišovej prítomnosti a doslova na participáciu na jeho životnom priestore.

Ježiš, a začínajú s ním zdieľať spoločný priestor. Zem je lokalita, ktorá spája učeníkov s Ježišom.

Priestor zeme je v tomto verši umocnený aj ďalším údajom, ktorým evanjelista dopĺňa vstúpenie učeníkov na zem a špecifikuje charakteristiku priestoru, na ktorý sa učenici práve dostávajú. Títo vidia ležiacu pahrebu/ohnisko (*ἀνθρακιὰν κειμένην*) a chlieb a rybu uloženú na nej (*ὀψάριον ἐπικείμενον καὶ ἄρτον*). Samotný prvý objekt videnia (ohnisko) evokuje zem, a to aj cez kontrast k priestoru jazera a lode. Ohnisko, ktoré učenici po vystúpení zrakom vnímajú, je dôkazom alebo pripomienkou, že sú na zemi. Ako je čitateľom Jána dobre známe, špecifický termín *ἀνθρακιά* je v NZ používaný iba autorom tohto spisu a jeho výskyt v analyzovanom verši evokuje scénu Petrovho zapretia, ktorá je tiež kvalifikovaná týmto termínom (18,18)³¹. Evanjelista takto naznačuje, že Petrova rehabilitácia v kap. 21 sa uskutočňuje na takom mieste (pri ohni na brehu Tiberiadskeho jazera), na akom prebieha jeho zapieranie v kap. 18 (pri ohni na dvore veľkňaza). Porovnanie dvoch použití tohto termínu osvetľuje, že v 21,9 – okrem už spomenutej retrospektívnej evokácie priestoru veľkňazovho dvora – slúži slovo *ἀνθρακιά* na zvýraznenie priestoru zeme. V 18,18 evanjelista špecifikuje sluhov ako autorov ohňa a ako tých, s ktorými Peter stojí a zohrieva sa (*εἰστήκεισαν δὲ οἱ δοῦλοι καὶ οἱ ὑπηρέται ἀνθρακιὰν πεποικηότες/ἦν δὲ καὶ ὁ Πέτρος μετ' αὐτῶν ἑστῶς καὶ θερμαινόμενος*). Termín *ἀνθρακιά* ako priamy objekt participia *πεποικηότες* nie je modifikovaný žiadnym vetným členom, ktorý by ho bližšie špecifikoval. V 21,9 je rozprávanie enigmatickejšie, pretože autor nespomína čas založenia ohňa a úplne vynecháva zmienku o jeho pôvodcovi (hoci sa štandardne, ale bez dôkazu v texte usudzuje, že oheň rozložil Ježiš). Namiesto toho modifikuje podstatné meno *ἀνθρακιά* participiom *κειμένην*, čím vytvára logicky možno zbytočnú, ale syntakticky jasne špecifikovanú charakteristiku ohňa: ide o oheň ležiaci/položený (na zemi). Táto charakteristika je znásobená zmienkou o položenej rybe a chlebe (*καὶ ὀψάριον ἐπικείμενον καὶ ἄρτον*): na ležiacom ohnisku je položená ryba a chlieb. Podobne ako ohnisko, aj ryba je špecifikovaná participiom *ἐπικείμενον*. Autor pracuje s vertikálnou predstavou priestoru. Učeníci vystupujú z lode na zem a priestor zeme je naznačený aj ležiacim ohniskom a na ňom položenou rybou a chlebom. Ako to vyjadruje Leinhäupl-Wilke,

³¹ QUAST, *Peter*, 143, formuluje koordináciu dvoch scén spojených motívom ohniska takto: „The effect created in the mind of the reader is to bring this scene in John 21 together with the scene of Peter’s denials“.

zamlčaním času a autora založenia ohňa dáva autor ohnisko do popredia ako „stabilné miesto“³², ktoré je tak (v kombinácii so zemou) priestorom pre dej opísaný v 21,9-23. Vyššie pozorovania o spôsobe modifikácie termínu ἀνθρακιά prinášajú dodatočný argument, že pri zmienke o ohnisku ide autorovi aj o zvýraznenie priestoru zeme. Ježiš, oheň a učeníci sú elementy spojené priestorom zeme. Na rozdiel od prvého v 21,6, Ježišov druhý rozkaz (priniest' z rýb v 21,10) už nezaznieva učeníkom na jazere, ale učeníkom stojacim na tej istej zemi ako on.

„a vytiahol sieť na zem“ (21,11 εἰς τὴν γῆν)

Zem sa po poslednýkrát objavuje v opise Petrovej reakcie na Ježišov príkaz priniest' z ulovených rýb. Po výstupe učeníkov na zem a zhliadnutí ohniska s chlebom a rybou nasleduje v 21,10 Ježišov príkaz učeníkom priniest' (pl. ἐνέγκατε) z rýb, ktoré boli práve chytené. Samotný príkaz priniest' z rýb komunikuje želanie Ježiša, aby sa ryby dostali k nemu, do jeho priestoru. Je zaujímavé, že Ježiš neudáva dôvod alebo účel prinesenia. Trochu prekvapivo namiesto učeníkov ako celku na Ježišovu požiadavku reaguje Peter, ktorého konanie vyjadruje veta ἀνέβη οὖν Σίμων Πέτρος καὶ εἴλκυσε τὸ δίκτυον εἰς τὴν γῆν. Znovuvvedenie Petra na scénu hodnotí Leinhäupl-Wilke ako „úplne nečakaný šachový ťah autora“³³, pretože posledná zmienka o Petrovi v 21,7 ho graficky vykresľuje ako skáčuceho do jazera. Z textu nie je úplne jasné, či sa sloveso ἀνέβη s Petrom ako subjektom vzťahuje na jeho vynorenie sa z jazera (čo by implikovalo, že Peter dorazil na zem až po učeníkoch) alebo jednoducho na jeho zdvihnutie sa (čo by naznačovalo, že Peter sa dostal na zem pred ostatnými)³⁴. Druhá Petrova akcia, hoci v naratívnej a logickej diskrepancii k neschopnosti učeníkov vytiahnuť sieť pre množstvo rýb v 21,6 (οὐκέτι αὐτὸ ἐλκύσαι ἴσχυον), však nepovoľuje interpretačné kolísanie: Peter vyťahuje sieť plnú rýb na zem (εἴλκυσε τὸ δίκτυον εἰς τὴν γῆν). Ak sloveso ἀνέβη poukazuje na Petrov príchod z vody, text implikuje, že v tejto chvíli sa nielen sieť s rybami, ale aj Peter sám dostáva na zem. Tento akt by opäť ilustroval Ježišov prísľub z 12,26 a Peter ako služobník (21,7 opásaný vrchným odevom!) by sa tak v tomto bode rozprávania dostal tam, kde bol jeho Pán – na zem.

³² LEINHÄUPL-WILKE, *Rettenes Wissen*, 321.

³³ LEINHÄUPL-WILKE, *Rettenes Wissen*, 310.

³⁴ Pozri diskusiu v BROWN, *The Gospel*, 1071.

V 21,11 sa nachádza štvrtá a piata zmienka o sieti. Učeníci najprv na Ježišov podnet hádžu sieť na pravú stranu lode a následne ju pre množstvo rýb nemôžu vytiahnuť (21,6 τὸ δίκτυον/αὐτό). Neskôr ju ťahajú za loďou pri plavbe k zemi (21,8 τὸ δίκτυον). Nakoniec sa sieť s rybami dostáva na zem vďaka konaniu Petra a zostáva neroztrhnutá napriek veľkému množstvu rýb (21,11 τὸ δίκτυον/τὸ δίκτυον). Ako uvádza Garský, Petrova akcia vytiahnutia siete s rybami na zem naznačuje, že „ide o ukončený rybolov“³⁵. Sieť a ryby v nej sa dostávajú do priestoru zeme. Sieť s rybami prechádza v texte podobnou dynamikou ako skupina učeníkov: dostáva sa z jazera na zem (εἰς τὴν γῆν). V rámci celého rozprávania je zem najprv priestorom pre Ježiša (21,4), potom pre učeníkov (21,8-9) a nakoniec pre ryby (21,11). Na zem prichádzajú najprv učeníci (vrátane Petra) a potom aj ich úlovok. Na konci epizódy sú všetky tri skupiny (Ježiš, učeníci, ryby) v spoločnom priestore – na zemi.

Po poslednej zmienke o zemi nasleduje Ježišovo pozvanie jesť (21,12) a jeho prístupenie a delenie chleba a ryby (21,13) pred sumárom celej epizódy (21,14). Priestor zeme je evokovaný Ježišovým príchodom k učeníkom (21,13 ἔρχεται). Z toho, že berie chlieb a rybu, v korešpondencii k skoršej zmienke o chlebe a rybe na pahrebe (21,9 ὀψάριον ἐπικέιμενον καὶ ἄρτον [sg.] || 21,13 τὸν ἄρτον... καὶ τὸ ὀψάριον [sg.]) má čitateľ „dojem, že 153 rýb nie je určených na jedlo“³⁶ a teda že práve ulovené ryby, ktoré tak naďalej ležia na zemi, kam ich Peter vytiahol, nie sú určené na distribúciu a konzumáciu. Ulovené a na zem vytiahnuté ryby nie sú v texte použité na kulinárne ciele. Evanjelista nenačňuje nijaké konanie žiadnej inej postavy okrem Petra vzhľadom na ryby vytiahnuté na zem. Akoby text navodzoval myšlienku, že cieľom ich ulovenia a vytiahnutia nie je nič iné ako byť na zemi, a to znamená v Ježišovom priestore.

V tomto bode je vhodné uviesť, že epizóda v 21,1-14 ako celok alebo v jednotlivých detailoch je pomerne často interpretovaná v symbolickom

³⁵ GARSKÝ, *Das Wirken Jesu*, 277.

³⁶ HARTMAN, *An Attempt*, 34. Toto tvrdenie sa dá podporiť analýzou syntaktického usporiadania textu. V 21,13 sú objekty Ježišovho brania a dávania formulované v singulári: τὸν ἄρτον/τὸ ὀψάριον, čo je jasná evokácia situácie na ohnisku v 21,9: ὀψάριον/ἄρτον. Ježiš berie chlieb a rybu (ležiace na pahrebe) a *tieto* dáva učeníkom. Ak by chcel evanjelista jasne vyjadriť, že Ježiš berie z práve prinesených rýb, pravdepodobne by použil plurál a väzbu *genitivus partitivus*, ako je formulovaná v príbuznej správe o rozmnožení chlebov a rýb: διέδωκεν τοῖς ἀνακειμένοις ὁμοίως καὶ ἐκ τῶν ὀψαρίων (6,11).

zmysle, t. j. so snahou identifikovať skrytý, za literou textu existujúci význam. Podľa Zimmermannovej analýzy symbolickej obraznosti v Jánovi za symbol môže byť považovaný motív alebo téma, ktorá zastupuje inú skutočnosť³⁷. Okrem iných elementov v texte sa akt pritiahnutia siete s rybami na zem dá interpretovať a na princípoch tohto typu exegézy sa aj interpretuje ako symbol pritiahnutia ľudí k Ježišovi, s rybami ako symbolom ľudí³⁸. Petrova akcia pritiahnutia siete s rybami na zem symbolizuje privedenie ľudí k Ježišovi. Pri takomto prístupe k scéne je potrebné poukázať na fakt, že sloveso ἔλω použité v 21,11 na vyjadrenie ťahania rýb označuje na iných miestach v Jánovom evanjeliu aj pritiahnutie ľudí a podporuje preto možnú symbolickú interpretáciu textu. Spomínané sloveso (s ľuďmi ako priamym objektom) predovšetkým dominuje v ústach Ježiša v tretej predpovedi vyzdvihnutia (12,32): „Keď budem vyzdvihnutý zo zeme, všetkých pritiahnem (ἔλω) k sebe.“ Táto predpoveď a prísľub pritiahnutia zaznieva v Jeruzaleme ako súčasť Ježišovej nepriamej odpovede (12,27-33) na žiadosť Grékov vidieť Ježiša (12,20-22). Okrem Samaritánky predstavujú prvé nežidovské postavy v evanjeliu prichádzajúce za Ježišom. Grékom, ktorí ho chcú vidieť, Ježiš nevyhovuje hneď a v podstate im (alebo presnejšie ich hovorcom Ondrejovi a Filipovi v 12,21-23) odpovedá, že až po ukrižovaní, vzkriesení a vystúpení k Otcovi – keď on bude vyzdvihnutý zo zeme – budú všetci (aj oni) pritiahnutí k nemu. Ako správne pozoruje Busse, tento prísľub sa v evanjeliu nenaplní, pretože Ježišovo vyzdvihnutie/návrat k Otcovi nie je v texte explicitne opísané, a tak o žiadnom pritiahnutí všetkých k Ježišovi nemôže byť reč³⁹. Petrovo vytiahnutie siete s rybami na zem k Ježišovi v kap. 21 je tak zámernou narážkou na Ježišov prísľub z 12,32 a vlastne jeho symbolickou naratívnu realizáciu⁴⁰. Všetci sú Petrom pritiahnutí k Ježišovi, s markantným rozdielom v lokalite. Ježiš nie je vyzdvihnutý od zeme, ale stojaci na zemi, a tam sú k nemu všetci pritiahnutí

³⁷ Porov. ZIMMERMANN, *Christologie*, 140.

³⁸ Okrem mnohých ďalších, BROWN, *The Gospel*, 1095-1098; CULPEPPER, *Designs for the Church*, 381; GARSKÝ, *Das Wirken Jesu*, 262; KOESTER, *Symbolism in the Fourth Gospel*, 134-136; NICKLAS, '153 grosse Fische', 377-380.

³⁹ BUSSE, Die »Hellenen« Joh 12,20ff., 2097.

⁴⁰ V Petrovej misii vytiahnutia rýb, ako to sumarizuje SCHULTHEISS, *Das Petrusbild*, 157, „vollzieht sich“ Ježišovo pritiahnutie všetkých k sebe. Porov. aj MARCHESELLI, «Avete qualcosa da mangiare?», 250.

prostredníctvom Petra⁴¹. Ak sa rešpektuje, že Peter koná poslúchajúc Ježišov príkaz priniesť z rýb, ktorý nasleduje po príkaze hodiť sieť, vyvstáva obraz, že v skutočnosti je to Ježiš sám, kto všetkých priťahuje k sebe. On je v podstate ten, kto dáva príkaz, aby boli ryby vylovené z jazera (21,6 βάλετε/εὐρήσετε) a pritiahnuté k nemu (21,10 ἐνέγκατε)⁴². Prísľub formulovaný v 12,32 sa tu symbolicky uskutočňuje: Ježiš všetkých priťahuje k sebe⁴³.

V texte akoby došlo k revizualizácii priestoru. Všetci sú síce pritiahnutí k Ježišovi, no tento nie je vyzdvihnutý od zeme, ale na zem. Nejde o vertikálne pritiahnutie a prekonanie vzdialenosti zdola hore, ale o horizontálne pritiahnutie z bodu A do bodu B: z jazera na zem, do priestoru, kde je Ježiš. Aj

⁴¹ Peter svojím gestom pritiahnutia rýb na zem funguje ako sprostredkovateľ medzi rybami/luďmi a Ježišom. Vďaka jeho konaniu, a teda cez jeho sprostredkovanie, sa ryby dostávajú do priestoru Ježiša. Evanjelista tu vytvára konceptuálny oblúk k začiatku rozprávania, konkrétne k epizóde Petrovho povolania (1,40-42). V tejto epizóde sa Peter po prvýkrát dostáva k Ježišovi, a to nie vlastnou snahou alebo iniciatívou, ale cez svojho brata Ondreja, ktorého akciu uvedenia Petra a Ježiša do kontaktu vyjadruje evanjelista vetou „a priviedol ho k Ježišovi“ (1,42). Z pohľadu striktnej terminológie Ján hovorí o *privedení* Petra (jeho bratom), nie o jeho *povolani* (Ježišom). Na konci evanjelia preberá funkciu sprostredkovateľa medzi človekom a Ježišom Peter. Jeho konanie vyjadruje veta „a vytiahol sieť plnú veľkých rýb na zem“ (21,11). Podobnosť dvoch textov (1,42/21,11) zaisťuje akcia privedenia (ἤγαγεν/ἔλκυσεν), jeho objekt (αὐτόν/τὸ δίκτυον), a kristologicky orientovaný cieľ (πρὸς τὸν Ἰησοῦν/εἰς τὴν γῆν). Peter je ten, ktorý priťahuje ryby k Ježišovi, a teda robí to, čo bolo urobené s ním: privádza iných do kontaktu s Ježišom alebo presnejšie do priestoru, kde sa nachádza Ježiš. Možná terminologická afinita dvoch perikop existuje aj v použití slovesa εὐρίσκω. Ondrej nachádza svojho brata Šimona (1,41 εὐρίσκει ... τὸν ἀδελφὸν τὸν ἴδιον Σίμωνα) a následne ho privádza k Ježišovi (1,42). V závere evanjelia učeníci nachádzajú ryby v jazere (21,6 καὶ εὐρήσετε), ktoré potom Peter osobne priťahuje na zem k Ježišovi. Ten, ktorý bol na začiatku evanjelia nájdený a privedený k Ježišovi, teraz nachádza iných a priťahuje ich k Ježišovi.

⁴² Sloveso ἔλκω je použité aj v 6,44 pre vyjadrenie idey, že iba ten môže prísť k Ježišovi, koho pritiahne Otec (ἐὰν μὴ ὁ πατήρ ὁ πέμψας με ἔλκυσῃ αὐτόν). Pritiahnutím rýb/luďí k sebe na zem v kap. 21 Ježiš vlastne koná v kapacite Otca.

⁴³ FREY, Heiden – Griechen – Gotteskinder, 254, považuje epizódu príchodu Grékov (12,20-36) za „dramatischer und kompositorischer Höhepunkt des Evangeliums“ vďaka jej hutnému obsahu: konečný príchod dlho očakávanej Ježišovej hodiny (12,23), príchod pohanského sveta za Ježišom (12,20-21) a Ježišov s ničím neporovnateľný príslub pritiahnutia všetkých k sebe (12,32). Na základe takéhoto ohodnotenia sa dá vyvodiť záver, že práve komentovaná scéna v kap. 21, ktorá je realizáciou Ježišovho príslubu, sa môže pýšiť označením *Höhepunkt* Jánovho evanjelia.

vytiahnutie rýb/ľudí z jazera na zem je ilustráciou dvoch už skôr spomínaných konceptov: ryby prichádzajú k Ježišovi a sú na tom istom mieste ako on. Učeníci, Peter, ryby a Ježiš sú na konci perikopy všetci spoločne na zemi, v priestore, ktorý ich zjednocuje. Všetci sú pritianutí k Ježišovi, ktorý paradoxne nie je vyzdvihnutý od zeme, ale pevne spätý s ňou. Ježiš stojaci na zemi všetkých priťahuje k sebe, nie Ježiš vyzdvihnutý zo zeme⁴⁴. Tabuľka ukazuje čiastočne terminologickú a celkovo tematickú zhodu medzi 12,32 a 21,11 s poukázaním na element spoločného priestoru Ježiša a ľudí:

	objekt	akcia	priestor
12,32		ἐὰν ὑψωθῶ	ἐκ τῆς γῆς
12,32	πάντας	ἐλκύσω	πρὸς ἑμαυτόν
21,11	ὁ δίκτυον	εἴλκυσεν	εἰς τὴν γῆν

Pre skompletizovanie ponúkanej exegézy je vhodné v krátkosti naznačiť, že aj posledná perikopa evanjelia (21,15-23) pred samotným záverom (21,24-25) sa odohráva v priestore zeme pri Tiberiadskom mori. Po sumári v 21,14 otvára evanjelista novú perikopu v 21,15 vedľajšou časovou vetou ὅτε οὖν ἠρίστησαν, ktorá jasne zasadzuje začínajúcu scénu do času po konzumácii chleba a rýb. Keďže však nie je sprevádzaná žiadnou indikáciou priestorovej zmeny, text pozýva čitateľa dospieť k záveru, že zverenie pastierskej úlohy Petrovi, ako aj celý dialóg medzi Ježišom a Petrom sa odohráva tam, kde tieto postavy podľa 21,1-14 sú: na zemi pri jazere. Peter vyznáva Ježišovi lásku na zemi (pri ohnisku) a tam mu Ježiš zveruje starostlivosť o stádo a predpovedá jeho osud a osud milovaného učeníka⁴⁵.

⁴⁴ Stálo by za úvahu a rigoróznejšiu exegetickú analýzu, či situácia v kap. 21 nie je ozvenou Ježišovej metaforickej výpovede v 12,24 o pšeničnom zrnku v zemi a jeho prinesení ovocia. V tomto kratučkom texte, ktorý je súčasťou už spomenutej perikopy o príchode Grékov (12,20-36), interpretuje Ježiš svoju smrť cez obraz zrnka, ktoré musí padnúť do zeme a odumrieť, aby prinieslo úrodu. Analogickou optikou možno vnímať situáciu v kap. 21, ktorá samozrejme nehovorí o ukrižovanom, ale o vzkriesenom Ježišovi: jeho prítomnosť na zemi (padnutie zrnka do zeme) spôsobuje pritiahnutie všetkých k nemu (prinesenie bohatého ovocia).

⁴⁵ Posledná časť rozhovoru medzi Ježišom a Petrom sa týka milovaného učeníka (21,20-23). Aj v tejto časti možno odhaliť jemnú alúziu na priestor, na ktorom sa rozhovor uskutočňuje. Na Petrovu otázku o budúcnosti učeníka (21,20-21) odpovedá Ježiš uzemnením Petra a príkazom, aby ho nasledoval. V jednej z najenigmatickejších výpovedí v evanjeliu stanovuje Ježiš milovanému učeníkovi možnosť zostať (21,22 ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν),

Ježiš povýšený zo zeme na zem

V jednom z najnovších príspevkov k Jánovej teológii označuje Frey Jánovo evanjelium za históriu Ježiša, „ktorý síce nebol iba človek, ale predsa bol skutočný človek a jeho pozemská cesta sa odohrala na konkrétne menovateľných miestach...“⁴⁶. Celé rozprávanie evanjelia je rozvinutím tézy z prológu o Slove, ktoré sa stalo telom a prebývalo medzi nami vo svete. Posledná kapitola evanjelia predstavuje zem pri Tiberiadskom jazere ako priestor existencie a konania vzkrieseného Ježiša a detail zeme je v texte zopakovaný štyrikrát. Vzkriesený Ježiš podľa Jánovho evanjelia končí zvlášť na zemi, v lokalite, na ktorej sa pohyboval v čase svojej pozemskej cesty. Na zem v okolí Tiberiadskeho mora, ktorú navštívil počas života (6,1-15), sa vracia aj po vzkriesení (21,1-14). Čitateľ nemá dojem, že Ježiš je vzdialený od zeme. Aj keď je jeho odchod z tohto sveta v priebehu evanjelia mnohokrát a rôznou terminológiou ohlásený, na konci textu zostáva Ježiš na zemi. Motív Ježišovho odchodu z tohto sveta späť k Otcovi komentuje Kysar takto: „Ježišov domov je na tom inom mieste [sféra božského] a on prichádza do tejto svetskej sféry iba dočasne“⁴⁷. Záver evanjelia, v ktorom Ježiš stojí a zostáva na zemi, ponúka perspektívu, že aj tento svet je Ježišovým domovom. Slová požičané od dogmatika by to vyjadrili takto: nielen dejiny, ale aj samotná zem sa pre Ježiša stala jeho „vlastným osudom“⁴⁸. Vzhľadom na naratívny záver evanjelia Moloney z viacerých (hlavne diachronických) dôvodov tvrdí, že pridanie zjavení v kap. 21 „protirečí... pôvodnému naratívne dizajnu“⁴⁹. Cieľom tohto článku bolo poukázať na konkrétne políčko v mozaike uvedeného protirečenia: Ježišova prítomnosť na zemi po vzkriesení je zaujímavou kontradikciou skorších ohlá-

ktorá je v 21,23a nesprávne interpretovaná a zverejnená medzi bratmi ako domnienka o učeníkovej nesmrteľnosti. Autor túto falošnú interpretáciu Ježišových slov hneď koriguje v nasledujúcej časti verša zopakovaním tých istých Ježišových slov: Ježiš nepovedal, že učeník nezomrie, ale že zostane, ak si to on bude želať. Zverejnenie nesprávnej interpretácie Ježišových slov opisuje autor slovami ἐξῆλθεν οὖν οὗτος ὁ λόγος εἰς τοὺς ἀδελφοὺς ὅτι ὁ μαθητὴς ἐκεῖνος οὐκ ἀποθνήσκει (21,23). Nenápadné sloveso ἐξῆλθεν so subjektom ὁ λόγος naznačuje opustenie priestoru, v ktorom sa slovo nachádza, a tým priestorom nemôže byť nič iné ako zem okolo Tiberiadskeho mora, na ktorej sa Ježiš a Peter práve rozprávajú.

⁴⁶ FREY, Die johanneische Theologie, 465.

⁴⁷ KYSAR, *John*, 62.

⁴⁸ JUHÁS, Johann Baptist Metz, 76.

⁴⁹ MOLONEY, *Glory not Dishonor*, 190.

sení jeho vyzdvihnutia zo zeme. Naratívne sa predpoveď vyzdvihnutia čiastočne napĺňa v scéne ukrižovania, ale o jej kompletnom naplnení v evanjeliu sa nedá hovoriť – pozícia Ježiša na zemi v Jn 21 by tomu protirečila.

Príspevok sa sústredil na perikopu Jn 21,1-14, ktorá je „rozprávaním, kde sú topografické referencie uvedené mimoriadne efektívne“⁵⁰, podľa Collinsovej formulácie. Vzhľadom na takúto evaluáciu textu je prekvapivé, že štvornásobne zopakovaný priestor zeme nepriťahuje pozornosť exegétov (a poskytuje odôvodnenie pre práve vykonanú analýzu)⁵¹, aj keď evidentne priťahuje postavy vystupujúce v texte. Pri pohľade zo syntaktického uhla zem nikde nevystupuje ako subjekt slovesa, a teda ako aktívne konajúci agent. Slovo zem (*αἰγιαλός/γῆ*) stojí v texte štyrikrát v predložkovej konštrukcii: raz v genitívnej a trikrát v akuzatívnej. Tento fakt napovedá, že zem predstavuje evanjelista ako priestor, smerom ku ktorému alebo vzhľadom na ktorý sa akcia jednotlivých postáv deje. Zem je doslova element priťahujúci dej tejto epizódy. Na zemi stojí Ježiš, od nej nie sú vzdialení učeníci, na ňu po rybolove vystupujú a na ňu vyťahuje Peter sieť s rybami. Tabuľkovo spomenuté akcie vyzerajú takto:

„Ježiš stál“	→	<i>εἰς τὸν αἰγιαλόν</i>
„lebo neboli ďaleko“	→	<i>ἀπὸ τῆς γῆς</i>
„keď vystúpili“	→	<i>εἰς τὴν γῆν</i>
„vyťahol sieť“	→	<i>εἰς τὴν γῆν</i>

Evanjelista cielene používa zem ako priestor, na ktorý situuje (Ježiš) alebo postupne presúva (učeníci, Peter, ryby) všetky postavy v príbehu. Tieto postavy tak nechávajú svoj *imprint* na zemi, na ktorej sú v narácii umiestnené. V prvom rade pri pohľade na postavu Ježiša sa dá povedať, že Jánov vzkriesený Ježiš je Ježiš pozemský, umiestnený na zem, späť so zemou. Ježiš je prvý, koho evanjelista spomína v súvislosti so zemou v kap. 21. Jeho centralitu alebo dokonca statiku vyjadruje sloveso *ἵστημι*. On stojí na zemi už na začiatku rozprávania; ostatní musia k zemi prísť. Tak ako v predchádzajúcich častiach evanjelia, aj v poslednej kapitole je presná topografia spojená s Ježišovou identitou. Po vzkriesení Ježiš pevne stojí na zemi, z ktorej (21,4-6) a na ktorej koná (21,9-23). V texte dochádza ku kristologizácii zeme. Táto už nie je

⁵⁰ COLLINS, *John and His Witness*, 75.

⁵¹ Spomedzi autorov konzultovaných pri výskume pre tento príspevok sa iba Leinhäupl-Wilke čiastočne zaoberá motívom zeme, porov. LEINHÄUPL-WILKE, *Retten des Wissen*, 318-322.

neutrálnou doménou, ale Ježišovým priestorom. On je Syn človeka, ktorého Boh označil svojou pečat'ou (6,27 ἐσφράγισεν), a jeho prítomnosť na zemi znamená, že on na nej zanecháva svoju pečat'. Vzkriesený Ježiš stojaci na zemi na konci evanjelia pripomína Syna človeka zo začiatku evanjelia, ktorý ako Jakubov rebrík (Gn 28 → Jn 1,51) spája nebo so zemou.

Scéna stretnutia učeníkov s Ježišom na zemi pri Tiberiadskom mori sa dá vnímať aj v jej antropologickom rozmere. Tak ako každý spis v NZ, aj Jánovo evanjelium predstavuje studňu antropologických výpovedí. Medzi najznámejšie motívy patrí téma Božieho synovstva ako výsledku viery (1,12), recipročného prebývania Ježiša a veriaceho (14,20), vzájomného poznania (10,14), nasledovania (1,37), potreba znovuzrodenia (3,7), atď. Posledná kapitola dopĺňa pestrofarebnú antropologickú mozaiku evanjelia svojím kamienkom, a to jednoduchým obrazom prebývania človeka na zemi, reprezentovaným prítomnosťou učeníkov a rýb na zemi pri Tiberiadskom jazere. Podľa tohto scenára človek je ten, ktorého životným priestorom je zem. Keďže však táto zem je na báze textového usporiadania v kap. 21 Ježišovou zemou, opäť vyvstáva koncept prebývania ľudí v Ježišovom priestore, a tak obývania spoločného priestoru. Toto spoločné, v evanjeliu viackrát dokumentované prebývanie na zemi, má ozvenu v Jánovom motíve spoločného prebývania na rovnakom mieste potom (po Ježišovom návrate), ako je to najviditeľnejšie vyjadrené v už spomínanom verši v rozlúčkovej reči (14,3): „... aby ste aj vy boli tam, kde (ὅπου) som ja“. Prepojenie dvoch časových horizontov cez motív spoločného prebývania si všíma Dettwiler a výstižne to zhŕňa týmto komentárom:

Táto spása [14,3 prebývanie na mieste, kde je Ježiš] je predstavená ako zavŕšené obnovenie pôvodného vzťahu. Tak ako boli učeníci s pozemským Ježišom spolu, tak budú veriaci potom spolu s Ježišom, tento raz v Božom priestore. Táto predstava spásy ako reštitúcie takisto vypovedá, že budúca spása nie je nič iné ako zopakovanie spásy z minulosti⁵².

Prítomnosť učeníkov v Ježišovom priestore v rôznych textoch v kap. 1–20, ako aj v kap. 21, je ako *foreshadowing* ich prebývania v jeho priestore potom. Posledná kapitola prispieva k otázke, kto je človek, svojou odpoveďou získanou z predošlej analýzy: človek je ten, kto obýva Ježišov priestor na zemi. Človek je definovaný zemou a táto je definovaná Ježišovou prítomnosťou. Ako

⁵² DETTWILER, *Die Gegenwart des Erhöhten*, 149.

v celej biblickej tradícii, aj v závere Jánovho evanjelia je zem pre človeka priestorom, v ktorom môže stretnúť a skutočne aj stretáva Boha.

V závere tejto eseje sa zdá byť vhodné pýtať sa na dôvod Jánovho veľmi konkrétneho, doslova grafického lokalizovania vzkrieseného Ježiša na zem. Pretože pôjde len o náčrt, s určitou exegetickou obozretnosťou môže byť ponúknutá odpoveď vo forme návrhu v dvoch bodoch: Ján umiestňuje Ježiša na zem ako príklad relativizácie dualizmu, ktorý mu je v exegéze takmer bez výnimiek pripisovaný, a ako ukážku text-pragmatického zámeru jeho evanjelia.

Dualizmus je fenomén univerzálne identifikovaný ako jeden zo stavebných prvkov Jánovho evanjelia. Po maximálne precíznej analýze tohto javu však dochádza Frey ku konklúzii, že v Jánovom evanjeliu sa nedá nekriticky hovoriť o absolútnom dualizme alebo absolútnych dualizmoch⁵³. Konkrétne pri priestorovom dualizme, ktorý bol spomenutý na začiatku tejto práce, neexistuje v skutočnosti v Jánovi „žiadna statická separácia, žiadne pretrvávajúce rozdelenie“⁵⁴ medzi priestorom hore a sférou dole. Pri zaostrenejšom pohľade do evanjelia sa zistí, že texty evokujúce priestorový dualizmus obsahujú ideu prechodu z jednej sféry do druhej, určitej fluidity, a tak vzájomného prenikania dvoch sfér viac ako motív zafixovanej, neprechodnej separácie. Z kristologického uhla ilustráciou môže byť tejto prepojenosti Jánova veta z eucharistickej reči o Ježišovi ako chlebe, ktorý zostúpil z neba (6,41 *ὁ καταβὰς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ*). Takéto tvrdenie vylučuje možnosť vnímať dolnú sféru v absolútne negatívnej dimenzii. Aj keď Kristus pochádza z priestoru hore, jeho zostúpením získava priestor dole pozitívnu charakteristiku a deliaca čiara dvoch sfér je zmazaná. Z uhla antropologického evanjelium vyjadruje napr. požiadavku, aby sa človek (pochádzajúci zdola) narodil zhora (3,7 *δεῖ ὑμᾶς γεννηθῆναι ἄνωθεν*), ktorá takisto evokuje prechod medzi dvoma sférami. Ježišova prítomnosť na zemi na konci evanjelia zapadá pomerne hladko do tejto dynamiky, hoci konkrétne v texte poslednej kapitoly neexistuje žiaden vertikálny protipól zeme, ktorý by kapitole dával dualistický nádych. Ten, ktorý ohlasoval, že bude povýšený zo zeme, zostáva v skutočnosti na zemi a vytvára prepojenie medzi nebeskou a pozemskou sférou. Oblasť zeme si tak vďaka Ježišovej prítomnosti uchováva pozitívnu dimenziu. Aj v závere svojej narácie koncipuje evanjelista text, ktorý kladie Ježiša na zem, a tak prispieva k relativizácii absolútneho priestorového dualizmu, ku ktorej došlo v evanjeliu už predtým. Konklúzia

⁵³ FREY, Zu Hintergrund, 72. Porov. aj ASHTON, *Understanding*, 207.

⁵⁴ FREY, Zu Hintergrund, 25.

evanjelia potvrdzuje nemožnosť hovoriť v prípade tohto evanjelia o absolútnom priestorovom dualizme. Ježiš vyzdvihnutý zo zeme je v skutočnosti povýšený do priestoru zeme.

Ježišova prítomnosť na zemi, viackrát evokovaná v kap. 21, má aj silnú text-pragmatickú funkciu, ktorá môže byť bez rigorózneho exegetického exaktnosti prirovnaná k funkcii predikcií o príchode iného Tešiteľa po Ježišovom odchode. Zatiaľ čo Ježišova *Abschiedsrede* ako náhradu za Ježiša sľubuje iného Tešiteľa, ktorý má zostať s komunitou naveky (14,16-17), naratívny záver evanjelia pôvodným čitateľom evanjelia pripomína, že Ježiš osobne naďalej stojí na zemi, na ktorej sa nachádzajú aj oni. A pripomína to aj tým, ktorí na zemi berú Jánovo evanjelium do ruky dnes. Pre nich je aktuálne posolstvo poslednej Jánovej kapitoly a komentár z pera von Speyr: „To, že je Pán nečakane tam [na zemi], je jeho darom pre učeníkov“⁵⁵. Aj pre dnešných pozemských čitateľov Jána platí Ježišov doplnený prísľub: keď budem vyzdvihnutý zo zeme na zem, všetkých pritiahnem k sebe.

Zoznam použitej literatúry

- ASHTON, John: *Understanding the Fourth Gospel*, Oxford: University Press, 1991.
- AUNE, David E.: *Revelation 1–5* (WBC 52A), Dallas: Word Books, 1997.
- BAUCKHAM, Richard: *Historiographical Characteristics of the Gospel of John*, *NTS* 53 (2007) 17-36.
- BEUTLER, Johannes: *Das Johannesevangelium. Kommentar*, Freiburg: Herder, 2013.
- BIERINGER, Reimund: *They Have Taken Away My Lord: Text-Immanent Repetitions and Variations in John 20:1-18*. In: Michael Labahn – Petrus J. Maritz – Gilbert Van Belle (eds.): *Repetitions and Variations in the Fourth Gospel. Style, Text, Interpretation* (BETL 223), Leuven: University Press, 2009, 609-630.
- BORMAN, Thorleif: *Hebrew Thought Compared with Greek*, New York: W. W. Norton, 1970.
- BROWN, Raymond E.: *The Gospel According to John (XIII–XXI). Introduction, Translation, and Notes* (AB 29A), New York: Doubleday, 1970.
- BUSSE, Ulrich: *Die »Hellenen« Joh 12,20ff. und der sogenannte »Anhang« Joh 21*. In: Frans van Segbroeck – Christopher M. Tuckett – Gilbert Van Belle – Joseph Verheyden (eds.): *The Four Gospels 1992*. FS Frans Neirynck, Vol. III. (BETL 100), Leuven: University Press, 1992, 2083-2100.
- COLLINS, Raymond F.: *John and His Witness*, Collegeville: The Liturgical Press, 1991.

⁵⁵ VON SPEYR, *The Birth of the Church*, 285.

- CULPEPPER, Alan R.: Designs for the Church in the Imagery of John 21:1-14. In: Jörg Frey – Jan G. van der Watt – Ruben Zimmermann (eds.): *Imagery in the Gospel of John* (WUNT 200), Tübingen: Mohr Siebeck, 2006, 369-402.
- DE BOER, Martinus C.: *Johannine Perspectives on the Death of Jesus* (CBET 17), Kampen: Pharos, 1996.
- DENNIS, John A.: *Jesus' Death and the Gathering of True Israel. The Johannine Appropriation of Restoration Theology in the Light of John 11.47-52* (WUNT II/217), Tübingen: Mohr Siebeck, 2006.
- DETTWILER, Andreas: *Die Gegenwart des Erhöhten. Eine exegetische Studie zu den johanneischen Abschiedsreden (Joh 13,31–16,33) unter besonderer Berücksichtigung ihres Relecture-Charakters* (FRLANT 169), Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1995.
- DUKE, Paul D.: *Irony in the Fourth Gospel*, Atlanta: John Knox, 1985.
- FREY, Jörg: „Wie Mose die Schlange in der Wüste erhöht hat ...“ Zur frühjüdischen Deutung der ‚ehernen Schlange‘ und ihrer christologischen Rezeption in Johannes 3,14f. In: Martin Hengel – Helmut Löhr (Hrsg.): *Schriftauslegung im antiken Judentum und im Urchristentum* (WUNT 73), Tübingen: Mohr Siebeck, 1994, 153-205.
- FREY, Jörg: Heiden – Griechen – Gotteskinder: Zu Gestalt und Funktion der Rede von den Heiden im 4. Evangelium. In: Reinhard Feldmeier – Ulrich Heckel (Hrsg.): *Die Heiden. Juden, Christen und das Problem des Fremden* (WUNT 70), Tübingen: Mohr Siebeck, 1994, 228-268.
- FREY, Jörg: Zu Hintergrund und Funktion des johanneischen Dualismus. In: Dieter Sänger – Ulrich Mell (Hrsg.): *Paulus und Johannes. Exegetische Studien zur paulinischen und johanneischen Theologie und Literatur* (WUNT 198), Tübingen: Mohr Siebeck, 2006, 3-73.
- FREY, Jörg: Die johanneische Theologie als Klimax der neutestamentlichen Theologie, *ZThK* 107 (2010) 448-478.
- GARSKÝ, Zbyněk: *Das Wirken Jesu in Galiläa bei Johannes. Eine strukturelle Analyse der Intertextualität des vierten Evangeliums mit den Synoptikern* (WUNT 325), Tübingen: Mohr Siebeck, 2012.
- GEORGE, Larry D.: *Reading the Tapestry. A Literary-Rhetorical Analysis of the Johannine Resurrection Narrative (John 20–21)* (SBLStBl 14), New York: Peter Lang, 2000.
- HANNA, Kamal F. A.: *La passione di Cristo nell'Apocalisse* (Tesi Gregoriana 77), Roma: Editrice Pontificia Università Gregoriana, 2001.
- HARTMAN, Lars: An Attempt at a Text-Centered Exegesis of John 21, *ST* 38 (1984) 29-45.
- HASITSCHKA, Martin: The Significance of the Resurrection Appearance in John 21. In: Craig R. Koester – Reimund Bieringer (eds.): *The Resurrection of Jesus in the Gospel of John* (WUNT 222), Tübingen: Mohr Siebeck, 2008, 311-328.
- JUHÁS, Vladimír: Johann Baptist Metz a dejinná konkrétnosť spásy, *Verba Theologica* 22 (2012) 75-85.
- KOESTER, Craig R.: *Symbolism in the Fourth Gospel. Meaning, Mystery, Community*, Minneapolis: Fortress, 2003.
- KYSAR, Robert: *John, the Maverick Gospel*, Westminster: John Knox, 1993.
- LEE, Dorothy: The Gospel of John and the Five Senses, *JBL* 129 (2010) 115-127.

- LEINHÄUPL-WILKE, Andreas: *Rettendes Wissen im Johannesevangelium. Ein Zugang über die narrativen Rahmenteile (Joh 1,19–2,12 – 20,1–21,25)* (NTAbh 45), Münster: Aschendorff, 2003.
- MARCHESELLI, Maurizio: «Avete qualcosa da mangiare?». *Un pasto, il Risorto, la comunità* (BiTEv 2), Bologna: Dehoniane, 2006.
- MARDAGA, Hellen: The Repetitive Use of ὑψόω in the Fourth Gospel, *CBQ* 74 (2012) 101–117.
- MOLLAT, Donatien: Remarques sur le vocabulaire spatial du quatrième évangile. In: Kurt Aland (ed.): *Studia Evangelica 1 = Texte und Untersuchungen 73*, Berlin: Akademie, 1959, 321–328.
- MOLONEY, Francis J.: *Glory not Dishonor. Reading John 13–21*, Minneapolis: Fortress, 1998.
- MYERS, Alicia D.: *Characterizing Jesus. A Rhetorical Analysis on the Fourth Gospel's Use of Scripture in its Presentation of Jesus* (LNTS 458), New York: T&T Clark, 2012.
- NEYREY, Jerome H.: Spaced out: “Territoriality” in the Fourth Gospel, *HTS* 58 (2002) 632–663.
- NEYREY, Jerome H.: Encomium versus Vituperation: Contrasting Portraits of Jesus in the Fourth Gospel, *JBL* 126 (2007) 529–552.
- NICKLAS, Tobias: ‘153 grosse Fische’ (Joh 21,11): Erzählerische Ökonomie und ‘johanneischer Überstieg’, *Bib* 84 (2003) 366–387.
- NIELSEN, Jesper T.: *Die kognitive Dimension des Kreuzes. Zur Deutung des Todes Jesu im Johannesevangelium* (WUNT II/263), Tübingen: Mohr Siebeck, 2009.
- PHILLIPS, Peter A.: *The Prologue of the Fourth Gospel. A Sequential Reading* (LNTS 294), London: T&T Clark, 2006.
- POPKE, Enno E.: *Die Theologie der Liebe Gottes in den johanneischen Schriften. Studien zur Semantik der Liebe und zum Motivkreis des Dualismus* (WUNT II/197), Tübingen: Mohr Siebeck, 2005.
- PORTER, Stanley E.: *Idioms of the Greek New Testament*, Sheffield: Academic Press, 1994.
- QUAST, Kevin: *Peter and the Beloved Disciple. Figures for a Community in Crisis* (JSNTSup 32), Sheffield: Academic Press, 1989.
- REINHARTZ, Adele: *The Word in the World. The Cosmological Tale in the Fourth Gospel* (SBLMS 45), Atlanta: Scholars Press, 1992.
- RICHARD, Earle: Expressions of Double Meaning and their Function in the Gospel of John, *NTS* 31 (1985) 96–112.
- RUSCHMANN, Susanne: *Maria von Magdala im Johannesevangelium. Jüngerin – Zeugin – Lebensbotin* (NTAbh 40), Münster: Aschendorff, 2002.
- SCHNACKENBURG, Rudolf: *Das Johannesevangelium. III. Teil. Kommentar zu Kap. 13–21* (HThKNT 4), Freiburg: Herder, 1975.
- SCHNEIDERS, Sandra M.: The Resurrection (of the Body) in the Fourth Gospel: A Key to Johannine Spirituality. In: John R. Donahue (ed.): *Life in Abundance. Studies of John's Gospel in Tribute to Raymond E. Brown*, Collegeville: Liturgical Press, 2005, 168–198.
- SCHULTHEISS, Tanja: *Das Petrusbild im Johannesevangelium* (WUNT II/329), Tübingen: Mohr Siebeck, 2012.
- SÖDING, Thomas: Kreuzerhöhung: Zur Deutung des Todes Jesu nach Johannes, *ZThK* 103 (2006) 2–25.

- SPENCER, Patrick E.: Narrative Echoes in John 21: Intertextual Interpretation and Intratextual Connection, *JSNT* 75 (1999) 49-68.
- STIBBE, Mark W. G.: The Elusive Christ: A New Reading of the Fourth Gospel, *JSNT* 44 (1991) 19-38.
- STIBBE, Mark W. G.: *John as storyteller. Narrative criticism and the fourth gospel* (SNTSMS 73), Cambridge: University Press, 1992.
- THEOBALD, Michael: *Herrenworte im Johannesevangelium* (HBS 34), Freiburg: Herder, 2002.
- VAN BELLE, Gilbert: Les parenthèses johanniques: Un premier bilan. In: Frans Van Segbroeck – Christopher M. Tuckett – Gilbert Van Belle – Joseph Verheyden (eds.): *The Four Gospels 1992*. FS Frans Neirynck, Vol. III. (BETL 100), Leuven: University Press, 1992, 1901-1933.
- VAN DER WATT, Jan G.: Salvation in the Gospel of John. In: Jan G. van der Watt (ed.): *Salvation in the New Testament. Perspectives on Soteriology* (NTSup 121), Leiden: Brill, 2005, 101-131.
- VANNI, Ugo: *L'Apocalisse. Ermeneutica, esegesi, teologia* (SRivBib 17), Bologna: Dehoniane, 1988.
- VON SPEYR, Adrienne: *The Birth of the Church. Meditations on John 18–21*, San Francisco: Ignatius Press, 1991.
- VORSTER, Willem S.: The Growth and Making of John 21. In: Frans Van Segbroeck – Christopher M. Tuckett – Gilbert Van Belle – Joseph Verheyden (eds.): *The Four Gospels 1992*. FS Frans Neirynck, Vol. III. (BETL 100), Leuven: University Press, 1992, 2207-2221.
- WEIDEMANN, Hans-Ulrich: *Der Tod Jesu im Johannesevangelium. Die erste Abschiedsrede als Schlüsseltext für den Passions- und Osterbericht* (BZNW 122), Berlin: Walter de Gruyter, 2004.
- WELCK, Christian: *Erzählte Zeichen. Die Wundergeschichten des Johannesevangeliums literarisch untersucht. Mit einem Ausblick auf Joh 21* (WUNT 2/69), Tübingen: Mohr Siebeck, 1994.
- WENGST, Klaus: *Das Johannesevangelium. 2. Teilband: Kapitel 11–21* (HThKNT 4/2), Stuttgart: Kohlhammer, 2001.
- WIARDA, Timothy: John 21.1-23: Narrative Unity and Its Implications, *JSNT* 46 (1992) 53-71.
- ZIMMERMANN, Ruben: *Christologie der Bilder im Johannesevangelium. Die Christopoetik des vierten Evangeliums unter besonderer Berücksichtigung von Joh 10* (WUNT 171), Tübingen: Mohr Siebeck, 2004.
- ZUMSTEIN, Jean: L'interprétation johannique de la mort du Christ. In: Frans Van Segbroeck – Christopher M. Tuckett – Gilbert Van Belle – Joseph Verheyden (eds.): *The Four Gospels 1992*. FS Frans Neirynck, Vol. III. (BETL 100), Leuven: University Press, 1992, 2119-2138.
- ZWICKEL, Wolfgang: Der See Gennesaret in hellenistischer und frühromischer Zeit, *ZNW* 104 (2013) 153-176.

Zhrnutie

Jánovo evanjelium obsahuje trojité oznámenie Ježišovho vyzdvihnutia ako narážku na jeho smrť a vzkriesenie (3,14; 8,28; 12,32-34). Aj keď sa v týchto predikciách predpokladá vyzdvihnutie Ježiša od zeme, záver evanjelia k nim stojí v značnom kontraste, pretože situuje Ježiša na zem, ktorá predstavuje priestor pre dej posledných perikop evanjelia a je v texte 21,1-14 štyrikrát zdôraznená. Na zemi najprv stojí vzkriesený Ježiš (21,4) a potom na ňu vystupujú učeníci (21,8-9) a Peter, ktorý na ňu vyťahuje ulovené ryby symbolizujúce ľudí (21,11). Perikopa stretnutia vzkrieseného Ježiša s učeníkmi na brehu Tiberiadskeho jazera, už mnohokrát podrobená detailnej exegéze z rôznych uhlov, je v tomto príspevku analyzovaná s koncentráciou na prvok zeme ako priestoru pre Ježiša a ľudí.

Kľúčové slová: kristológia, vzkriesenie, priestor, zem, obraznosť.

Summary

John's Gospel features three predictions of Jesus being lifted up as a circumlocution for his death and resurrection (3,14; 8,28; 12,32-34). The wording of these predictions implies an elevation of the crucified/risen Jesus from the earth. The ending of the gospel, however, creates a remarkable contrast to those announcements as it strikingly situates the risen Jesus on the shore by the lake of Tiberias. The final pericopes take place on the ground, an element highlighted four times in 21,1-14. As the story unfolds, Jesus stands on the shore (21,4), the disciples who are not far from the shore disembark on the land (21,8-9), and, finally, Peter hauls the net full of fish symbolizing human beings on the shore. The episode depicting the encounter between the risen Jesus and the disciples on the shore of Tiberias has been scrutinized from different angles. This essay aims to contribute to an ongoing debate on John 21 by focusing on the element of the land as the place uniting the risen one with his disciples.

Key words: christology, resurrection, space, land, imagery.

Juraj Feník
Teologická fakulta v Košiciach
Hlavná 89
041 21 KOŠICE, Slovenská Republika
juraj.fenik@ku.sk

Contents

Treaties

Adriana ALEXYOVÁ

The development of the theories on development of the biblical monotheism and the theory of Mark S. Smith 1-22

Federico GIUNTOLI

The eternal contradictions of David. The case of 2Sam 24:1-25 23-40

Blažej ŠTRBA

From contemplation to the praise of the winged guardian.
A theological shift inside the Psalter in Ps 63:3-4 41-69

Jozef TIŇO

Chronicles and the Final Edition of the Psalter: Comparing
the Theologies 70-80

Juraj FENÍK

ἐὰν ὕψωθῶ ἐκ τῆς γῆς: Jesus on the shore in John 21 81-111

Abstracts and reviews 112-133

Communications and references 134-136

Obsah

Štúdie

Adriana ALEXYOVÁ

Vývoj teórií o vývoji biblického monoteizmu
a teória Marka S. Smitha 1-22

Federico GIUNTOLI

Večné Dávidove protirečenia. Prípad v 2 Sam 24,1-25 23-40

Blažej ŠTRBA

Od pohľadu k oslave okrídleného ochrancu. Teologická zmena
v žaltári prostredníctvom Ž 63,3-4 41-69

Jozef TIŇO

Knihy kroník a záverečná edícia žaltára: konfrontácia
rozdielnych teológií 70-80

Juraj FENÍK

ἐάν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς: Ježiš na zemi v Jn 21 81-111

Abstrakty a recenzie 112-133

Správy a oznamy 134-136